

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук

Кафедра історії
Кваліфікаційна робота
Освітній ступінь – бакалавр

На тему:

«Руські походи Болеслава I в польських історичних текстах першої половини
XVI ст.»

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності: 032 «Історія та археологія»

Освітньої програми: «Історія та археологія»

Шкільний Артем Вікторович

Науковий керівник: Григор'єва Т. Ю.,

кандидат історичних наук, професор

Рецензент: Арістов В. Ю.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник НАН України

Кваліфікаційна робота

захищена з оцінкою « _____ »

Секретар ЕК _____

« ____ » _____ 2022 р.

Київ – 2022

Декларація академічної доброчесності

Студента/ки НаУКМА

Я, Школьний Артем Вікторович 4 р.н. навчання факультету гуманітарних наук, спеціальності: 032 «Історія та археологія»

адреса електронної пошти: shkolny.1848@gmail.com

- підтверджую, що написана мною бакалаврська/магістерська робота на тему «Руські походи Болеслава I в польських історичних текстах першої половини XVI ст.» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами

3.1.1 -3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомена;

- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unіcheck. - даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

Дата та підпис студента/ки __15.06.2022__

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: «Руські походи Болеслава I в польських історичних текстах першої половини XVI ст.»

Автор: студент 4-го р.н. освітнього ступеня – бакалавр, спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо-наукової програми «Історія та археологія»

Науковий керівник: Григор'єва Тетяна Юріївна

Захищена: " ____ " _____ 2022 р.

Короткий зміст роботи:

Кваліфікаційна робота є комплексним дослідженням руських походів Болеслава I в польських історичних працях першої половини XVI ст. Робота присвячена спробі висвітлення причин, що спонукали авторів польських хронік звертатись до руських сюжетів, зокрема руських походів Болеслава I.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури. У першому розділі проаналізовано середньовічні джерела «Анналів» Яна Длугоша, а також саме джерело. У другому проаналізовано хроніки авторів першої половини XVI ст.

На основі критичного порівняльного аналізу польських ренесансних хронік, було здійснено спробу переглянути вкорінене в історіографії твердження, ніби причиною висвітлення руських сюжетів польськими ренесансними авторами була зовнішня загроза державі Ягеллонів з боку Московії.

Детальний аналіз «Анналів» Яна Длугоша – основного джерела, використаного авторами першої половини XVI ст., показав, що ключовою причиною висвітлення руських сюжетів, зокрема руської кампанії Болеслава I, польськими хроністами була внутрішня потреба, легалізувати право династії Ягеллонів на володіння Волинськими, Київськими, Брацлавськими землями перед елітою цих територій.

Зміст

Вступ.....	5
1 розділ. Конструювання образу переможної руської кампанії Болеслава I в «Анналах» Яна Длугоша.....	8
1.1 Історіографічна дискусія про джерела «Анналів» Яна Длугоша.	9
1.2 Повідомлення про руський похід Болеслава I в джерелах «Анналів» Длугоша	14
1.3 Руська кампанія Болеслава I в «Анналах» Яна Длугоша	26
2 розділ. Події руської кампанії Болеслава I в працях авторів першої половини 16 ст.....	37
2.1 Популяризація сконструйованого Длугошем образу руської кампанії Болеслава I.....	37
2.2 Утвердження сконструйованого Длугошем образу руської кампанії Болеслава I.....	43
Висновки.....	46
Список використаних джерел та літератури:	48

Вступ

В другій половині XVI ст. внаслідок Люблінської унії, а також з причини популяризації гуманістичної національної історії, руська еліта зацікавлюється власним минулим. Інформацію про власну історію, вона могла знайти в польських хроніках початку XVI ст. Причини цікавості польських авторів до історії Київської Русі в історіографії висвітлено досить однобічно.

Значна частина авторів вказують, що така ситуація була спровокована зовнішньою загрозою державі Ягеллонів з боку Московії.¹ Тому відповідно потрібно було обґрунтувати право володіння руськими територіями перед зовнішнім фактором. Така ситуація, могла мати місце в XVI ст., коли йшла Лівонська війна. Проте першим хто включив руські сюжети до історії Королівства Польського був Ян Длугош, за життя якого московської загрози ще не було. Тобто зовнішні чинники не можуть розкрити питання.

Відповідно **актуальність** цієї роботи зумовлена неповним однобічними висвітленням проблеми руських сюжетів в польських гуманістичних текстах.

Мета дослідження полягає в спробі окреслити причини, які спонукали польських авторів, звертатись до руських сюжетів, при описі історії Королівства Польського.

Для реалізації мети було поставлено такі **завдання**:

- Охарактеризувати повідомлення «Анналів» Яна Длугоша про руську кампанію Болеслава I
- Розглянути адаптацію сформованої Длугошем концепції висвітлення руської кампанії Болеслава I в працях авторів першої половини XVI ст.

Об'єктом дослідження є руські сюжети в польських історичних творах першої половини XVI ст.

Предметом аналізу свідчення джерел про висвітлення перебігу подій руських походів Болеслава I.

---

¹ Див. Карнаухов Д. В. История русских земель в польской хронографии конца XV – начала XVII в. Новосибирск, 2009; 232 с. Щавелева Н. И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). М., 2004. 494 с.

Історіографія з цього питання не така обширна. Можем виділити монографію Д. Карнаухова, присвячену розгляду польських ренесансних концепцій середньовічної історії, де в одному з розділів автор аналізує польсько-руські взаємини.² А також працю Г. Бьомельбурга, присвячену розгляду становленню гуманістичного канону історіописання в Короні Польській.³ Решта праць присвячені кожному автору окремо. Найбільшу увагу в історіографії приділено «Анналам» Длугоша.⁴

За основу **методологічної бази** було взято порівняльний метод.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють час, коли були написані/видані польські ренесансні хроніки. Верхню хронологічну межу умовно визначено 1560-ми рр., так як в це десятиліття завершується процес формування канону польської національної історії. Рамки нижньої хронологічної межі можуть бути подовжені у зв'язку із розглядом середньовічних джерел «Анналів» Яна Длугоша.

Джерела: це власне «Аннали» Яна Длугоша – основне джерело, на яке спиралась автори XVI ст.; перша друкована історія Королівства Польського «*Chronica Polonorum*» Мацея Меховського; перша хроніка видана польською мовою «*Kronika wszytkego swyata*» Марціна Бельського; «*De origine et rebus gestis Polonorum*» Марціна Кромера – праця, яка на декілька століть сформувала канон польської національної історії. Також будуть розглянуті такі середньовічні джерела «Анналів» Длугоша: низка польських середньовічних анналів (Краківської капітули, Свентокшський давній, Короткий, Тряски); «*Gesta principum Polonorum*» Галла Аноніма, «*Chronica Polonorum*» магістра Віцентія Кадлубка, «Повість временних літ»

---

² Карнаухов Д.В. Концепции истории средневековой Руси в польской хронографии эпохи Возрождения. Новосибирск. 2010. 232 с.

³ Bömelburg H.J. Polska myśl historyczna a humanistyczna historia narodowa (1500-1700). Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2011. 856 s.

⁴ Semkowicz A. Krytyczny rozbiór «Dziejów Polski» Jana Długosza (do roku 1384). Kraków. 1887. 407 s; Затилюк Я.В., Кириченко К.В. Повідомлення «Анналів» Яна Длугоша про коронацію Данила Романовича та їх походження. Ruthenica. Київ. 2016. Т. 13. С. 108-136; Щавелева Н. И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). М., 2004. 494 с.

представлену в Іпатіївському та Лаврентіївських списках. А також «Chronica» саксонського єпископа Тітмара Мерзебурзького.

Структура роботи представлена відповідно до сформованих завдань, представлена двома розділами, висновками, списком використаних джерел та літератури.

1 розділ. Конструювання образу переможної руської кампанії Болеслава I в «Анналах» Яна Длугоша.

Ян Длугош був першим історіописцем, який об'єднав повідомлення середньовічних польських анналів, хронік та руських джерел в цілісний наратив, інтегруючи таким чином руську історію до історії Корони Польської. Наталія Щавелева, зазначає, що Длугош ретельно обирав джерела та намагався залучити чимбільшу кількість джерел для своєї праці.⁵ Попри те, що джерелознавчий напрям не є темою цього дослідження, буде доцільно коротко оглянути зміст повідомлень середньовічних джерел про руську кампанію Болеслава I, щоб увиразнити новаторство Яна Длугоша.

Інформацію про руські походи Болеслава I на Русь, а також про події міжусобної війни за київський стіл описано в низці середньовічних джерел. Серед тих, які збереглися в оригіналі чи пізніших редакціях Олександр Головка виділяє: руську «Повість временних літ» (далі ПВЛ), польську хроніку «Gesta principum Polonorum» (далі хроніка Галла Аноніма), «Хроніку» саксонського єпископа Тітмара Мерзебурзького (далі хроніка Тітмара) – як такі, що найбільш детально описують події руської кампанії Болеслава I.⁶ Автор також зазначає важливість низки інших джерел: німецькі (Кведлінбурзькі) та польські (Свентокшський давній, Короткий) аннали; польську хроніку «Chronica Polonorum» магістра Віцентія Кадлубка (далі хроніка Віцентія Кадлубка), німецьку працю «Hammaburgensis ecclesiae pontificum» Адама Бременського.⁷

Проте в контексті цього дослідження нам важливо окреслити ті джерела, які міг використовувати Длугош. Сам автор, переважно, не вказував тих джерел, звідки брав інформацію.⁸ Також, на відміну від середньовічних

---

⁵ Щавелева Н. И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). М., 2004. С. 16, 53-54.

⁶ Головка О.Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X - первой трети XIII вв. Київ. 1988. С. 27.

⁷ Головка О.Б. Участь польського князя Болеслава Першого «Хороброго» у міжкнязівській війні на Русі (літо – осінь 1018 р.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2018. Т. 28. С. 56-57.

⁸ Карнаухов Д. В. История русских земель в польской хронографии конца XV – начала XVII в. Новосибирск, 2009. С. 18.

авторів, Длугош не просто компілював джерела, а вільно оперував їх повідомленнями, відповідно до свого бачення подій,⁹ що значно ускладнює ідентифікацію джерел Длугоша.

1.1 Історіографічна дискусія про джерела «Анналів» Яна Длугоша.

Польські джерела Длугоша не викликають значних дискусій в історіографії. Александр Семкович, який одним із перших здійснив джерелознавчий аналіз «Анналів» Длугоша, вказує, що автор, описуючи руські походи Болеслава I на Русь, в основному орієнтувався на хроніку Галла Аноніма, а також використовував повідомлення хроніки Віцентія Кадлубка та польські аннали.¹⁰ Н. Щавелева, вказує, що повідомлення автора, які описують руські походи Болеслава I, безпосередньо сформовані на повідомленнях хроніки Галла Аноніма.¹¹ Вона також зазначає, що Длугош використовував хроніку Віцентія Кадлубка та «Великопольську» хроніку,¹² а також уточнює, які саме, нині збережені, аннали міг використовувати Длугош: Краківської капітули, Свентокшський давній.¹³ Дмитро Карнаухов, підсумовуючи твердження А. Семковича та Н. Щавелевої, виділяє хроніку Галла Аноніма, як основне польське джерело, використане Длугошем для опису руських походів Болеслава I.¹⁴

Відповідно, дослідники сходяться в висновках вказуючи, що для опису руської кампанії Болеслава I Ян Длугош використовував, окрім низки польських середньовічних анналів, хроніки Галла Аноніма, Віцентія Кадлубка та «Великопольську», проте вони виділяють хроніку Галла Аноніма, як основне джерело.

---

⁹ Затилюк Я.В., Кириченко К.В. Повідомлення «Анналів» Яна Длугоша про коронацію Данила Романовича та їх походження. *Ruthenica*. Київ. 2016. Т. 13. С. 112.

¹⁰ Semkowicz A. Krytyczny rozbiór «Dziejów Polski» Jana Długosza (do roku 1384). Kraków. 1887. s. 97-99.

¹¹ Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 18.

¹² Там само. С. 381.

¹³ Там само. С. 16, 22-23.

¹⁴ Карнаухов Д.В. Концепции истории средневековой Руси в польской хронографии эпохи Возрождения. Новосибирск. 2010. С. 45-46.

На противагу, руські джерела Длугоша викликали дискусію, яка триває з ХІХ ст. В цьому дослідженні зупинимось на окреслені гіпотез ключових дослідників, щодо ймовірного руського джерела, використаного Длугошем, для опису подій ХІ ст.¹⁵ А. Семкович, зазначає, що основним джерелом Длугоша для опису подій до 1113 р. була «*kronika Nestora*», тобто ПВЛ. Автор також вказує, що Длугош свідомо приховував невігідні для своєї концепції повідомлення руського джерела, часто скорочував або змінював їх зміст.¹⁶

Олексій Шахматов вважав, що відомості про Х – ХІ ст. Длугош брав із загальноруського зводу 1423 р., з «Галицького» літопису та з втраченого південно-руського джерела схожого з Іпатіївським списком.¹⁷ На думку автора, Длугош не мав потреби користуватись великою кількістю руських літописів, оскільки існували загальноруські літописні зводи.¹⁸ Використання загальноруського літописного зводу 1423 р. О. Шахматов обґрунтовує, виходячи із спостереження, що руські сюжети «Анналів» Длугоша збігаються з повідомленнями Іпатіївського, Лаврентіївського, Новгородського I, Софіївського I, Новгородського IV літописів.¹⁹ Ті повідомлення тексту «Анналів» Длугоша, які не сходяться із реконструйованим зводом 1423 р., автор пояснює використанням «Галицького» літопису, який, на його думку, зберіг повідомлення не тільки ПВЛ, а й старшого «Початкового зводу».²⁰

Гіпотези О. Шахматова важливі, оскільки вони мали значний вплив на подальших дослідників руських джерел «Анналів» Длугоша. Наприклад, Євген Перфецький зазначає, що Длугош використовував особливий

---

¹⁵ Детальний опис історіографії проблеми руських джерел Длугоша див.: Карнаухов Д. В. «Русские» известия хроники Яна Длугоша в отечественной и польской историографии. *Российско-польский исторический альманах*. Ставрополь-Волгоград. 2012. Выпуск VI. С. 3-19.

¹⁶ Semkowicz A. Krytyczny rozbiór «Dziejów Polski» Jana Długosza (do roku 1384). s. 53.

¹⁷ Шахматов А. А. Мистиша Свенельдичь и сказочные предки Владимира Святославича. // Шахматов А. А. Разыскания о древнейших русских летописных сводах. Спб. 1908. С. 347, 351.

¹⁸ Там само. С. 343.

¹⁹ Там само. С. 343-346.

²⁰ Там само. С. 352-353.

Перемишльський звід 1100 р. (в редакції 1225 р.)²¹, створений на основі «Старовинного київського літопису» та «Початкового зводу».²² Очевидно, Є. Перфецький вважав Длугоша середньовічним автором, який лиш компілював джерела,²³ тому використав «Аннали» Длугоша, як джерело для реконструкції цього втраченого Перемишльського джерела, за допомогою порівняльного аналізу «Анналів» з ПВЛ та з уже реконструйованим «Початковим зводом».²⁴ Інший дослідник Михайло Тихомиров вважав, що руським джерелом «Анналів» Длугоша був старший за ПВЛ київський літопис.²⁵

Юрій Лімонов зазначає, що опис значної частини руських сюжетів XI ст. в «Анналах» Длугоша збігається з повідомленнями ПВЛ.²⁶ Проте автор переконаний, що Длугош користувався пізнішим руським джерелом, яке включало в свою редакцію ПВЛ.²⁷ Ю. Лімонов заперечує гіпотезу О. Шахматова щодо використання Длугошем зводу 1423 р. Натомість за основу автор бере, реконструйований А. Насоновим, загальноруський звід 1464-1472, який став основою для Московського літописного зводу 1480 р.²⁸

Наталія Щавелева в своїй незавершеній праці, присвяченій перекладу та аналізу руських сюжетів «Анналів» Длугоша, на жаль, не встигла написати запланований розділ, присвячений руським джерелам Длугоша (тому цей розділ писав Борис Клосс). Проте в одному з інших вступних розділів авторка наводить історіографію вказаного питання та зазначає, що Длугош користувався не менше, ніж 12-ма руськими літописами.²⁹ Далі в тексті,

---

²¹ Клосс Б. М. Русские источники I – VI книг *Анналов Длугоша*. // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). М. 2004. С. 40.

²² Перфецький Е. Перемишльський літописний кодекс першої редакції в складі *Хроніки Яна Длугоша*. *ЗНТШ*. Львів. 1928. Т. 149. С. 31-83.

²³ Там само. С. 74-75.

²⁴ Там само. С. 34-35.

²⁵ Карнаухов Д. В. «Русские» известия хроники Яна Длугоша в отечественной и польской историографии. С. 12-13.

²⁶ Лімонов Ю. А. Русские летописи и польская историография XV–XVI вв. Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в. / ред. Рыбаков Б. А. М., «Наука» 1976. С. 159.

²⁷ Лімонов Ю. А. Ян Длугош и русские летописи // Лімонов Ю. А. Культурные связи России с Европейскими странами в XV - XVII вв. Спб. 1978. С. 39.

²⁸ Там само. С. 94-96.

²⁹ Щавелева Н. И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 54.

дослідниця конкретизує, що має на увазі, вказуючи, що Длугош використовував різні редакції ПВЛ, київське та новгородське літописання.³⁰

Борис Клосс вважав, що події до середини XII ст. Длугош описував використовуючи особливий південно-руський літопис, схожий з Іпатіївським.³¹ Це літописне джерело автор характеризує, як південно-руський літописний звід XIII ст. під смоленською редакцією.³² Іншим руським джерелом, який, на думку Б. Клосса, використовував Длугош, був Смоленський літописний звід, який об'єднував ранню редакцію Радзивілівського літопису, Софіївський I, Новгородський I, Новгородський IV літописи.³³

Підсумовуючи огляд історіографії питання, бачимо, що думки дослідників можна умовно поділити на дві групи. Перша (Є. Перфецький, М. Тихомиров, Б. Клосс³⁴) орієнтується на гіпотезу О. Шахматова про використання Длугошем загальноруських літописних зводів і тому характеризують руські джерела Длугоша більш розпливчато. Друга (Ю. Лімонов, Н. Щавелева) слідує за А. Семковичем та визначають конкретні руські джерела, які на їхню думку, використовував Длугош.

Враховуючи те, що концепція так званих втрачених початкових літописних зводів та літописів старших за ПВЛ є витвором інтелектуальної

---

³⁰ Там само. С. 56.

³¹ Клосс Б. М. Русские источники I – VI книг Анналов Длугоша. // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 47-48.

³² Там само. С. 52.

³³ Там само. С. 50-52.

³⁴ Б. Клосс в розділі часто посилається на працю О. Шахматова, висновки, якої автор критикує, але не заперечує. Натомість висновки інших дослідників (Є. Перфецького, М. Тихомирова, Ю. Лімонова) автор заперечує, не завжди переконливо. Наприклад, його критика припущень Ю. Лімонова не повна. Хоч Б. Клосс справедливо заперечує запропоноване Ю. Лімоновим потенційне джерело Длугоша – загальноруський літописний звід 1464-1472 р, на основі якого був створений Московський літописний звід 1479 р. Вказуючи, що руські сюжети були присутні уже в першій редакції «Автографу» Длугоша 1461 р. Проте автор ніяк не коментує, не заперечує інших, наведених Лімоновим, потенційних джерел «Анналів» Длугоша, зокрема джерело близьке до Галицько-Волинського літопису. Див: Клосс Б. М. Русские источники I – VI книг Анналов Длугоша. // Щавелева Н. И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 40.

російсько-імперської історіографічної традиції другої половини ХІХ ст.,³⁵ вважаємо гіпотези О. Шахматова, Є. Перфецького та М. Тихоморова безпідставними.

Так, основним аргументом О. Шахматова на користь загальноруського літописного зводу 1423 р. є припущення, що Длугош не міг одразу працювати з декількома руськими літописами. Це припущення сформоване на основі сумнівного переконання автора, що Длугош вивчив руську мову, до моменту написання «Анналів» (відповідно, за логікою автора, Длугош сам мав опрацьовувати джерела).³⁶ Проте сучасні дослідники «Анналів» Длугоша вказують, що на момент написання твору, автор не знав руської мови належним чином.³⁷ Також Н. Щавелева вказує, що Длугош мав цілий секретаріат людей, які допомагали йому: опрацьовували джерела, переписували чорнові варіанти «Анналів».³⁸ Ярослав Затилюк та Катерина Кириченко припускають, що Длугош працював з уже перекладеними уривками з руських джерел, які здійснював його помічник.³⁹ Відповідно, маючи помічників, Длугош цілком міг користуватися декількома руськими літописами.

Здійснені Ю. Лімоновим та Б. Клоссом спроби реконструювати за руськими повідомленнями «Анналів» Длугоша загальноруські літописні зводи виглядають непереконливо. Адже, в такому разі «Аннали» Длугоша варто було б сприймати, як джерело, що точно відобразило той чи інший

---

³⁵ Арістов В. Ю. Коли і як виник Початковий літописний звід. *Український історичний журнал*. Київ. 2015. Випуск 2. С. 148-151.

³⁶ Шахматов А. А. Мистиша Свенельдичь и сказочные предки Владимира Святославича. // Шахматов А. А. Разыскания о древнейших русских летописных сводах. С. 341.

³⁷ Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 54; Затилюк Я.В., Кириченко К.В. Повідомлення «Анналів» Яна Длугоша про коронацію Данила Романовича та їх походження. С. 135-136.

³⁸ Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 15.

³⁹ Затилюк Я.В., Кириченко К.В. Повідомлення «Анналів» Яна Длугоша про коронацію Данила Романовича та їх походження. С. 136.

потенційний руський літопис чи звід. Проте це не так, на що, до речі, вказував сам Ю. Лімонов.⁴⁰

Відповідно найбільш переконливими є висновки А. Семковича та Ю. Лімонова, за якими Длугош, для опису подій XI ст. користувався текстом ПВЛ. Невідомо в якій редакції це джерело дійшло до Длугоша. Проте аналіз цього питання, є темою окремого дослідження. Тому при короткій характеристиці джерел Длугоша, наведемо відомості про похід Болеслава I на Русь за Лаврентіївським та Іпатіївським списками.

Наприкінці зауважимо, що в історіографії питання маємо згадку про ще одне потенційне джерело використане Длугошем, для опису руських походів Болеслава I на Русь. Д. Карнаухов, посилаючись на А. Семковича, вказує, що одним з джерел Длугоша для опису цих подій була хроніка Тітмара⁴¹ Очевидно, автор помилився при опрацюванні праці А. Семковича.⁴² Проте, оскільки використання Длугошем хроніки Тітмара, могло б пояснити наявність в «Анналах» опису двох руських походів Болеслава I – її також варто розглянути в нашому дослідженні.⁴³

1.2 Повідомлення про руський похід Болеслава I в джерелах «Анналів» Длугоша

Польські джерела

Огляд польських джерел Длугоша розпочнемо з основного – «Gesta principum Polonorum» Галла Аноніма. Як зазначає Н. Щавелева, праця була створена на початку XII ст. Хроніка складається з трьох книг, останні дві книги

---

⁴⁰ Лімонов Ю. А. Ян Длугош и русские летописи // Лімонов Ю. А. Культурные связи России с Европейскими странами в XV - XVII вв. С. 38.

⁴¹ Карнаухов Д. В. История русских земель в польской хронографии конца XV – начала XVII в. С. 23.

⁴² В праці А. Семковича дійсно присутня згадка хроніки Тітмара: «Dług. łączy opowiadanie Nestora r. r. 6526 (1018) i Galla I. 7. — Por. Thietmar VII 52.». Проте очевидно вона вказана для порівняння, а не як джерело Длугоша. Див. Semkowicz A. Krytyczny rozbiór «Dziejów Polski» Jana Długosza. (do roku 1384). s. 97. Іншим аргументом на користь того, що А. Семкович не вважав хроніку Тітмара джерелом «Анналів» Длугоша є те, що в розділах, які описують джерела Длугоша її не згадано. Див. Ibid. s. 25-66.

⁴³ Хроніка Тітмара, окрім даних про похід 1018 р., вказує, про похід Болеслав I на Русь в 1013 р. Див. Титмар Мерзебургский. Хроника. // Назаренко А. В. Немецкие латиноязычные источники IX-XI веков. М. 1993. С.135.

присвячені Болеславу Кривоустому. Натомість перша книга описує історію Королівства Польського від найдавніших часів до 1086 р.⁴⁴ Відповідно події першої книги описані в хроніці більш фрагментарно, ніж часи Болеслава Кривоустого.

На легендарний, увиразнений епічними та анекдотичними деталями, сюжет руського походу Болеслава I, вказував свого часу Михайло Грушевський.⁴⁵ О. Головко припускав, що така тенденційність є наслідком використання автором рицарського фольклору.⁴⁶ Н. Щавелева зауважує вплив придворної традиції на опис подій руських походів Болеслава I та Болеслава II.⁴⁷ Постаті Болеслава Хороброго Галл Анонім присвячує 11 коротких тематичних розділів першої книги своєї праці.⁴⁸ Інформацію про руський похід Болеслава I автор наводить в двох розділах (7, 10).⁴⁹

В 7 розділі хроніки вказано мету походу: помститись руському королю, який відмовився видати за Болеслава Хороброго свою сестру. Описуючи початок походу, автор вказує, що польський король, не зупинявся, щоб грабувати міста, прямуючи до Києва. Автор вказує, що «Ruthenorum rex» дізнається про наступ польського короля за риболовлею і одразу тікає. Галл Анонім описує сюжет, за яким Болеслав I, при в'їзді в Київ, б'є мечем по Золотих Воротах. Цю дію автор обґрунтовує словами Болеслава: «Sicut, inquit, in hac hora aurea horta civitatis ab isto ense percutitur, sic in nocte sequenti soror regis ignavissimi mihi dari prohibita corrumpetur; nec tamen Bolezlauo thoro maritali, sed concubinali singulari vice tantum coniungetur, quatinus hoc facti nostri generis iniuria vindicetur, et Ruthenis ad dedecus et ad ignominiam inputetur.»⁵⁰

---

⁴⁴ Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. С. 34-35.

⁴⁵ Грушевський М. Історія України-Руси. Львів, 1905. Т. 2. С. 15.

⁴⁶ Головко О.Б. Участь польського князя Болеслава Першого «Хороброго» у міжкнязівській війні на Русі (літо – осінь 1018 р.). С. 57

⁴⁷ Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. С. 36.

⁴⁸ Галл Аноним Хроника и деяния князей, или правителей, польских. / пер. з лат. Л. Попова. М. 1961. С. 32-48.

⁴⁹ Хроника Галла Анонима // Щавелева Н. И. Польские латиноязычные средневековые источники. М., 1990. С. 43-45.

⁵⁰ «Як цієї години були уражені мечем золоті ворота міста, так і наступної ночі буде знищено сестру (згвалтовано – А.Ш) боягузливого короля, який заборонив відати її мені

Галл Анонім досить чітко окреслює час, який Болеслав I провів в Києві – 10 місяців,⁵¹ проте не вказує імені руського родича, якого польський король залишив на київському столі. Причиною від'їзду короля з Києва, на думку автора, було те, що Болеслав Хоробрий вважав сина Мешка ще не придатним для управління.

Вагому частину розділу займає опис битви між польським та руськими військами на р. Буг. Автор наводить сюжет за яким «руський король», зібравши велике військо, разом з союзними печенігами та половцями підступно нападає на польського короля, коли той повертався до Корони Польської і більшість його війська було розпущено. Галл Анонім конструює промову Болеслава I до воїнів, яка підбадьорює їх, після чого польський король перемагає численнішого ворога. В даному уривку автор значно гіперболізує чисельність руських військ аби увиразнити тріумфальну перемогу Болеслава I та підкреслює наслідки епічними деталями, зокрема вказує, що Буг став червоним від крові.⁵² Підсумком цього розділу стає твердження: «Ex eo autem tempore Rusia Polonie vectigalis diu fuit.»⁵³ Тобто 7 розділ присвячено опису підкорення Болеславом I Русі.

В 10 розділі Галл Анонім описує битву між польськими та руськими військами. Автор наводить сюжет за яким Болеслав I та руський король одночасно розпочали військові дії один проти одного. Зустрівшись обидва війська стали на берегах річки, після чого королі обмінялись образами (починає руська сторона). Автор вказує, що Болеслав Хоробрий вирішив відкласти битву, через прийдешнє свято. Галл Анонім вводить сюжет, за яким слуги польського короля, які не витримавши образ від руської сторони, починають битву. Згодом до битви приєднується Болеслав Хоробрий з своїми

(заміж – А.Ш.); але не на подружньому ложі з Болеславом, а як наложниця, один раз вона була з'єднана з ним (тут Галл Анонім перериває пряму мову Болеслава I, виділення моє – А. Ш.), щоб помститися цим вчинком (Русі – А.Ш.), яка вчинила нам таку тяжку образу, нехай для Русі це буде ганьбою і безчестям.» Див. Ibid. 43.

⁵¹ Ibid. С. 43.

⁵² Ibid. С. 44.

⁵³ «З тих часів Русь довго була під даниною Польщі.» Див. Ibid. С. 44.

воїнами та перемагає ворога.⁵⁴ Автор вдається до гіперболізації чисельності війська Болеслава I, вказуючи: «Tanta vero fuit ibi militum flumen transeuntium (multitudo), quod non aqua videbatur ab inferiobus, sed quedam itineris siccitudo.»⁵⁵ З останнього речення розділу: «Hoc autem tantillum dixisse de bellis eius sufficiat, quatenus eius vite recordation ab auditoribus imitate proficiat.»⁵⁶ – бачимо, що ця оповідь наведена для возвеличення воєнних успіхів Болеслава I. Враховуючи структуру усієї оповіді Галла Аноніма про Болеслава Хороброго, яка складалась з певних тематичних уривків присвячених опису його благочестя, виваженості, щедрості, хоробрості тощо.⁵⁷ Можемо стверджувати, що наведений уривок не був описом нової війни з Руссю, а лиш одним з таких тематичним уривків.

Створена на зламі XII та XIII ст. «Chronica Polonorum» магістра Віцентія Кадлубка складається з чотирьох книг.⁵⁸ Події руської кампанії Болеслава Хороброго описані в другій книзі хроніки. Н. Щавелева вказує, що відомості про події до XII ст. магістр Віцентій Кадлубек взяв із хроніки Галла Аноніма.⁵⁹

В 12 розділі автор стисло описує правління Болеслава I. Він перелічує завойовані Болеславом землі, серед яких вказує також Русь. Описуючи межі Польського королівства, Кадлубек вказує, що Болеслав поставив на річці «Sala» залізний стовп, чим окреслив західну межу. Східну межу позначала особлива відмітина, зроблена Болеславом на Золотих Воротах. Автор вказує, що Болеслав посадив в Києві свого родича. Слідуючи за Галлом Анонімом,

---

⁵⁴ Ibid. С. 45.

⁵⁵ «Дійсно була велика кількість воїнів, бо коли вони переправлялись через річку (натовпом) не було видно знизу води, їх шлях став сухим» Див. Ibid. С. 45.

⁵⁶ «Достатньо було сказано цих небагатьох слів про його війни, щоб спогади про його життя могли бути корисними для його послідовників». Див. Там Само. С. 45. Н. Щавелева перекладає даний уривок як: «Пусть этого немного сказанного о войнах Болеслава будет достаточно и пусть воспоминание о его жизни, насколько возможно, послужит для подражания услышавшим.» Там Само. С. 53. Проте більш вірогідним виглядає переклад Л. Попової: «Пусть этих немногих слов, сказанных о его [Болеслава] войнах, будет достаточно, и пусть воспоминание о его жизни принесет пользу тем, кто будет ей подражать.» Див. Галл Аноним Хроника и деяния князей, или правителей, польских. С. 41.

⁵⁷ Галл Аноним Хроника и деяния князей, или правителей, польских. С. 38-48.

⁵⁸ Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. С. 78.

⁵⁹ Там Само. С. 80.

Кадлубек описує сюжет про риболовлю та втечу «руського короля». Вказує він і те, що Київ було взято без бою. Опис битви на р. Буг, автор також стисло компілює з хроніки Галла Аноніма, вказуючи, що «руський король» підступно нападає Болеслава, коли більша частина польського війська уже розійшлась. Кадлубек не вказує союзників «руського короля», змінює промову короля Болеслава до воїнів. Автор конструює відповідь воїнів на промову польського короля. Також вказує, що р. Буг стала червоною від крові.

Автор сприймає описану в 10 розділі Галлом Анонімом битву між польськими та руськими військами, як нову війну.⁶⁰ Кадлубек також вказує, що військо Болеслава та руського короля було розділене річкою і наводить сюжет обміну образами між королями. В «результаті битви», руського короля беруть в полон, але Болеслав, як благочестивий переможець, наказує не знущатись над переможеним королем.⁶¹

Як бачимо сюжет руської кампанії Болеслава I Кадлубек справді викладає за хронікою Галла Аноніма. Проте він викидає фольклорне анекдотичне пояснення Галла Аноніма Болеславового удару мечем по Золотих Воротах, обґрунтовуючи цю подію, як встановлення знаку залежності. Натомість додає сюжет, за яким Болеслав I мудро благочестиво вказує своїм воїнам, що не варто знущатись над переможеним «руським королем». Можна сказати, що Кадлубек переосмислює образ польського правителя, орієнтуючись на античні зразки.

Як зазначають дослідники, «Chronica Poloniae Maioris» при описі подій до початку XIII ст. автор користувався хронікою Віцентія Кадлубка.⁶² Описуючи правління Болеслава I, автор «Великопольської» хроніки сам посилається на саме цю хроніку.⁶³ Про Русь в розділі автор згадує лиш двічі. Перший – коли описує межі Королівства Польського, вказує, що король

---

⁶⁰ Хроника магистра Винцентия Кадлубка // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М., 1990. С. 86.

⁶¹ Ibid. С. 87.

⁶² «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI – XIII вв. (Перевод и комментарии) / сост. Л.М. Попова, Н.И. Щавелева. М. 1987. С. 10

⁶³ Там Само. С. 67.

Болеслав встановив їх від Києва, столиці Русі до р. Солави.⁶⁴ Другий – коли описує меч короля, вказує, що Болеслав вдарив ним по Золотих Воротах.⁶⁵

Польські середньовічні аннали лаконічно описують руський похід Болеслава I на Русь. «Рочник Капітульний Краківський» датує переможний похід Болеслава Хороброго на Русь 1018 р.: «*primus Boleslaus Ruthenos superat et terram vastat*».⁶⁶ Також під 1018 р. цю подію датує «Рочник Свенктошський давній»: «*Bolezlaus superavit Ruziam*»⁶⁷ «Рочкий короткий» під 1018 р. вказує: «*Primus Boleslaus superavit Ruthenos et terram eorum vastavit*».⁶⁸ Також опис походу Болеслава I на Русь під 1018 р. подає «Рочник Тряски»: «*Bolezlavus primus superavit Ruthenos et subiugavit*».⁶⁹ Як бачимо польські середньовічні аннали повідомляють про перемогу, підкорення Болеславом I Русі під 1018 р. Нам в даному дослідженні важливо, що дані аннали вказують про один похід Болеслава I на Русь.

Підсумовуючи огляд польських середньовічних джерел, які могли бути доступними Яну Длугошу, варто виділити наступне. Жодне з джерел не ідентифікує особу руського князя (в польських джерелах короля), проти якого воював Болеслав I. Тому, очевидно, цю інформацію Длугош мав шукати в руських джерелах.

Мета руського походу представлена лише в хроніці Галла Аноніма. Також польські джерела не ідентифікують особу, яку Болеслав I посадив на київському столі (Галл Анонім повідомляє про руського родича Болеслава I, Віцентій Кадлубек – про родича короля). Хоч Галл Анонім наводить опис двох битв Болеслава I з руським князем (Ярославом Володимировичем) в двох

---

⁶⁴ Там Само. С. 67.

⁶⁵ Там Само. С. 68.

⁶⁶ «Болеслав Перший переміг Русь і спустошив їх землі». Див. Рочник Краковського капитула // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М., 1990. С. 148.

⁶⁷ «Болеслав переміг Русь» Див. Свентокшиский рочник древний // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М., 1990. С. 154.

⁶⁸ «Болеслав Перший переміг Русь і спустошив їхні землі». Див. Рочник краткий // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М., 1990. С. 155.

⁶⁹ «Болеслав Перший переміг Русь та підкорив її» Див. Rocznik Traski // Bielowski A. Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejowe Polski. Lwów. 1872. Т. 2. s. 829.

різних розділах. Чітко про два походи польського короля на Русь повідомляє Кадлубек. Польські хроніки не вказують хронології при описі руської кампанії Болеслава Хороброго, хоч Галл Анонім зазначає, що польський король сидів в столиці Русі 10 місяців. Натомість польські аннали датують похід 1018 р.

Руські джерела

Створена на межі XI – XII ст. «Повість временних літ» повідомляє про похід Болеслава Хороброго на Русь під 1018 р. Проте так, як дослідники ПВЛ, виділяють кілька структурно та стилістично відмінних тематичних блоків всередині джерела.⁷⁰ Варто розглядати весь тематичний блок, до якого входить сюжет руського походу Болеслава I. Мова йде про період 1015 – 1018 р., який описує події міжусобної боротьби за київський стіл після смерті Володимира Святославовича. Так, як Лаврентіївський та Іпатіївський списки подають статті під обраними роками, фактично ідентично: зустрічаються лиш переставляння певних речень, що вірогідно є правками укладачів списків – наведемо один збірний опис цієї події.

Стаття під 1015 р. вирізняється від решти статей своїм значним обсягом, бо має декілька панегіричних та біблійних вставок. Стаття починається з того, що Володимир збирається йти на повсталого сина Ярослава, проте через хворобу не може. Тому проти печенігів замість батька виступає Борис. Під цим роком автор наводить смерть Володимира Святославовича. В Києві, по його смерті, сідає княжити Святополк. Автор вказує, що навіть попри роздані Святополком дари, кияни не прийняли Святополка і хотіли поставити князем Бориса. Проте останній, дізнавшись про смерть батька, починає його оплакувати. Далі автор, орієнтуючись на відповідні агіографічні твори,⁷¹

---

⁷⁰ Аристов В. Ю. Свод, сборник или хроника? (о характере древнерусских летописных памятников XI–XIII вв.) *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. Спб. 2013. №1. Январь-Июнь. С. 116

⁷¹ Про вплив культу канонізованих Бориса та Гліба на висвітлення подій міжусобної боротьби за київський стіл по смерті Володимира Святославовича, свого часу вказував М. Грушевський. Див. Грушевський М. Історія України-Руси. Львів, 1905. Т. 2. С. 14; Також про це вказують сучасні дослідники. Див. Франклин С., Шепард Дж. Начало Руси. 750 – 1200. СПб. 2000. С. 291-292; Назаренко А.В. Святополк «Окаянный» или Ярослав «Мудрый»? Международный аспект борьбы Владимировичей за Киев (1015-1019 годы). //

вказує, що військо пропонує Борисові київський стіл, проте він відмовляється, заявляючи, що не піде на старшого брата і буде шанувати Святополка, як батька.⁷² За наказом Святополка Бориса вбивають списками. Після вбивства Бориса, Святополк викликає іншого брата Гліба в Київ, від імені батька, щоб убити. Автор вказує, що Гліб дізнавшись від гінця Ярослава, зупиняється, щоб оплакати смерть брата та батька, в момент молитви, послані Святополком люди, вбивають його. В статті також згадується про чудотворні моці блаженних Бориса і Гліба.

Автор вказує, що Святополк вбив ще одного брата Святослава. Далі наведено сюжет, за яким Ярослав отримує звістку від Предслави, в якій сказано про смерть батька та смерть Бориса і Гліба від наказу Святополка.⁷³ Автор вказує, що Ярослав збирає військо варягів і новгородців, йде на Святополка, щоб помститись за кров братів.⁷⁴

В статті під 1016 р. описується битва між Ярославом та Святополком під Любечем, на Дніпрі. Автор вказує, що брати три місяці стояли по обидва боки Дніпра, не наважуючись розпочати битву. Приводом для початку битви стає образа виголошена воєводою Святополка новгородцям.⁷⁵ Ярослав вночі готує переправу і зранку розпочинає битву. Військам Ярослава вдається відтіснити сили Святополка до озер, відрізавши таким чином від союзних йому печенігів.

Назаренко А.В. Древняя Русь на международных путях: Междисциплинарные очерки культурных, торговых, политических связей IX- XII вв. М. 2001. С. 451.

⁷² «рѣша же Зѣму дружина ѡтнѧ. се дружина оу тебе ѡтѣна и вои. поиди сади Къевѣ на столѣ ѡтнѧ. ѡнѣ же речѣ не буди мнѣ възнати руки на брата своего старѣишаго. аще и ѡцѣ ми оумре. то съ ми буди въ ѡцѣ мѣсто. и се слышавше вои разидошасѧ ѿ него.» (Полное собрание русских летописей. Ипатьевская летопись. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1015)

⁷³ Що відповідно суперечить вище вказаному сюжету, за яким посол Ярослава, сповіщав Гліба про небезпеку.

⁷⁴ ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1015; Полное собрание русских летописей. Лаврентьевская Летопись. Ленинград, 1926. Т. I. Стаття під роком 1015.

⁷⁵ Вадим Арістов виділяє декілька аналогічних сюжетів в тексті ПВЛ, за якими битва починається після докору (зокрема події 1018 р.). На думку, дослідника нарративна схема докір/покарання, вказує на певну середньовічну манеру опису минулого. Див. Арістов В. Ю. Любецька битва 1016 р. в ранньому літописанні (до дискусії навколо ідеї О. О. Шахматова). *Український історичний журнал*. 2013. Вип. 1. С. 152-155.

Святополк оцінивши перевагу противника, вирішив втекти.⁷⁶ Переможений Святополк тікає в Польщу, Ярослав займає київський стіл.⁷⁷ Стаття під 1017 р. вказує, що Ярослава сідає в Києві, в той же рік там горять церкви.⁷⁸

Стаття під 1018 р. описує похід Болеслава з Святополком на Ярослава. Ярослав збирає військо і йде на Волинь, на зустріч військам Болеслава та Святополка. Автор наводить сюжет, за яким обидва війська сходяться на р. Буг. В тексті вказано союзників Ярослава: «Варагы. и Словѣнѣ», натомість автор не вказує союзників Болеслава та Святополка. Приводом для битви постають образи, виголошені руським воєводою Будою, на адресу Болеслава.⁷⁹ Болеслав вчиняє раду з воїнами, в якій вказує, що не буде терпіти таких образ, після чого на коні форсує Буг і нападає на Русь.⁸⁰ Польські воїни перемагають військо Ярослава. Автор вказує, що князь тікає в Новгород з 4 мужами. Болеслав йде в Київ, наказує розмістити воїнів на зимові квартири. Автор вказує, що Ярослав хоче тікати з Новгорода, але воєвода Константин і Добриня його зупиняють. Далі наведено сюжет, за якими новгородці збирають податки, бо хочуть воювати з Болеславом та Святополком. Ярослав наймає варягів щоб виступити в похід. Поки Болеслав сидить в Києві, «безумнии же» Святополк наказує вбивати поляків.⁸¹ Це, на думку автора, призводить до того, що Болеслав тікає в Королівство Польське.⁸² Проте далі автор вказує, що Болеслав

---

⁷⁶ «и вдолѣвати нача Ярославъ. видивъ же Стополкъ побѣже. и вдолѣ Ярославъ». (ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1016.).

⁷⁷ ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1016; ПСРЛ. Ленинград, 1926. Т. I. Стаття під роком 1016.

⁷⁸ ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1017; ПСРЛ. Ленинград, 1926. Т. I. Стаття під роком 1017.

⁷⁹ «и нача Буды оукарати Болеслава глѣ. да что ти пропоремь. трескою чрево твоє. тольстое.». (ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1018).

⁸⁰ Цікава тут позитивна характеристика Болеслава I, яку подає тут ПВЛ: «бѣ бо Болеславъ великъ и тажекъ. яко и на кони не могли сѣдѣти. но баше смыслень.». (ПСРЛ. Ленинград, 1926. Т. I. Стаття під роком 1018.)

⁸¹ Подано за Іпатіївським списком. (ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1018). В Лаврентіївському: «вканьнии же Стополкъ реч. елико же Лаховъ по городу избиваите я.» (ПСРЛ. Ленинград, 1926. Т. I. Стаття під роком 1018.)

⁸² Дослідники вказують, що мова йде про екстраполяцію подій київського походу Болеслава I та Болеслава II. Див. Грушевський М. Історія України-Руси. Львів, 1905. Т. 2. С. 15-16; Шахматов А. А. Разыскания о древнейших русских летописных сводах. С. 439-440; Арістов

бере бояр та сестру Ярослава, а також багато людей в полон, захоплює Червенські гради та забирає багато майна з Києва.⁸³ Після чого Святополк починає княжити в Києві. Далі автор вказує, що Ярослав приходить під Київ, розбиває Святополка, тому він тікає до печенігів.⁸⁴

Підсумуємо, що похід Болеслава I на Русь в ПВЛ представлено, як епізод міжусобної боротьби за київський стіл. Джерело згадує одну битву між Ярославом та Болеславом, яку автор увиразнює стилістичними деталями. Поразка Ярослава на р. Буг гіперболізована. Самого Ярослава представлено, як справедливого правителя, натомість Святополка висвітлено в негативному світлі. При тому Болеслава охарактеризовано позитивно, як серйозного мудрого суперника. Можна припустити, що автор навмисно вдається до такої характеристики, щоб виправдати поразку Ярослава. Певно тому ПВЛ нівелює роль Святополка під час цієї кампанії і вказує, що він починає правити в Києві уже після від'їзду Болеслава. З територіальних приєднань Болеслава I вказано Червенські гради.

«Хроніка» Титмара Мерзебурзького

Окремо варто окреслити зміст повідомлень «потенційного» джерела «Анналів» Длугоша про руські походи Болеслава I. Створена на початку XI ст. «Хроніка» Титмара Мерзебурзького, є одним з ключових джерел з історії Центрально-Східної Європи кінця X – початку XI ст.⁸⁵ Автор повідомляє про декілька походів Болеслава I на Русь. Перший відбувся ще за життя Володимира 1013 р., після того, як Болеслав уклав мир з Генріхом II. Хроніка вказує, що польський король спустошує Русь за допомогою саксонських

В. Ю. Любецька битва 1016 р. в ранньому літописанні (до дискусії навколо ідеї О. О. Шахматова). С. 152.

⁸³ «Болеслав же бѣжа ис Кыева воизма имѣние. и бояры Ярославлѣ. и сестрѣ его. и Настаса пристави Десятиньнаго къ имѣнию. бѣ бо сѧ ему вѣвѣрили лѣстью. и людии множество веде сѧ бою. и грады Червѣньскыя зая собѣ и приде вѣ свою землю.» (ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1018).

⁸⁴ ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1018; ПСРЛ. Ленинград, 1926. Т. I. Стаття під роком 1018.

⁸⁵ Назаренко А. В. Немецкие латиноязычные источники IX-XI веков. С. 131.

рицарів.⁸⁶ Другий похід було спрямовано уже проти Ярослава. Інформацію про другий похід Болеслава I на Русь вказано в двох книгах (7,8).⁸⁷

Хроніка Тітмара повідомляє, що Святополк був зятем Болеслава I.⁸⁸ Проте стосунки між Болеславом та Володимиром автор представляє, як конфронтаційні. Так, Болеслав схиляє Святополка до повстання проти Володимира. Руський правитель ув'язнює Святополка з дружиною та католицьким єпископом Рейберном, який помирає у в'язниці. Саме з цією подією, автор пов'язує загострення польсько-руських відносин.⁸⁹

В 7 книзі автор вказує про союз, між німецьким імператором Генріхом II та Ярославом Володимировичем, націлений проти Болеслава. За його умовами, Ярослав восени 1017 р. пішов в похід на володіння Болеслава. Проте значних успіхів йому досягти не вдалося. У відповідь Болеслав напав на Русь та відновив на престолі Святополка. Автор вказує, що після цього Болеслав задоволено повернувся до своїх володінь.⁹⁰

---

⁸⁶ Титмар Мерзебургский. Хроника. // Назаренко А. В. Немецкие латиноязычные источники IX-XI веков. С. 135-136.

⁸⁷ В історіографії є два погляди на можливе трактування змісту цих повідомлень. Частина дослідників вважає, що мова йде про один похід Болеслава I на Русь під 1018 р. Див. Грушевський М. Історія України-Руси. Львів, 1905. Т. 2. С. 11; Poppe A. Spuścizna po Włodzimierzu Wielkim: walka o tron kijowski 1015-1019. *Kwartalnik Historyczny Rocznik CII*. 1995 nr. 3/4. s. 17; Benyskiewicz K. Czy Bolesław Chrobry dwukrotnie wyprawiał się przeciwko Jarosławowi Mądrymu? Interpretacja 65 rozdziału siódmej księgi Kroniki Thietmara. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2018. Т. 28. С. 226. Натомість Олександром Назаренком була запропонована гіпотеза, за якою єпископ Тітмар повідомляє про два різних походи Болеслава I на Русь, які відбулись в 1017 (Берестя) та 1018 (Київ) рр. Див. Назаренко А.В. Святополк «Окаянный» или Ярослав «Мудрый»? Международный аспект борьбы Владимировичей за Киев (1015-1019 годы). // Назаренко А.В. Древняя Русь на международных путях. С. 465-476. Проте в контексті даного дослідження важлива наявність трьох різних повідомлень про руські походи Болеслава в хроніці Тітмара Мерзебурзького. Адже вони могли бути сприйняті Длугошем, як три різні походи. Як це, вірогідно, могло статись при роботі з Длугоша з хронікою Галла Аноніма, на що вказували А. Семкович та Н. Щавелева. Див: Semkowicz A. Krytyczny rozbiór «Dziejów Polski» Jana Długosza Kraków (do roku 1384). 1887. s. 102; Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I—VI). С. 384.

⁸⁸ Титмар Мерзебургский. Хроника. // Назаренко А. В. Немецкие латиноязычные источники IX-XI веков. С.134.

⁸⁹ Ibid. С. 135-136.

⁹⁰ Ibid. С. 135.

В наступній книзі, автор детально описує похід Болеслава на Русь під 1018 р. За повідомленнями хроніки 22 липня війська Болеслава та Ярослава стали по різних берегах річки. Автор вказує, що польські воїни почали ображати руських, чим викликали, успішну для себе сутичку. Болеслав скористався моментом, поки руські сили були відкинуті від річки. Його війська переправились через неї і розбили військо Ярослава.⁹¹

Автор повідомляє, що розбитий Ярослав захопив місто свого брата. В цей час, 14 серпня, укріплений Київ, попри короткотривалий захист киян був взятий Болеславом і Святополком, яких з великими почестями зустрів «архієпископ» Києва. Автор вказує, що Болеслав, будучи уже одруженим, одружився на сестрі Ярослава, руки якої добивався раніше.⁹²

Єпископ Тітмар характеризує Київ, як велике, укріплене, багате місто: вказує, що в ньому знаходиться 400 церков, а також міцні укріплення, які дозволяли відбивати часті напади печенігів. Цю картину, автор доповнює описом багатой руської скарбниці, частину якої Болеслав роздав своїм союзникам, а іншу відправив до Корони Польської. Автор вказує, що після того, як кияни стали коритись Святополку, він звільнив союзників.⁹³

Повідомлення про руську кампанію Болеслава обривають на описі дипломатичних зусиль Болеслава, що пов'язано зі смертю Тітмара в кінці 1018 р. Автор вказує, що польський правитель, будучи в Києві відсилає низку посольств: до німецького та візантійських імператорів, а також до Ярослава, щоб обміняти свою дочку, на мачуху, дружину і сестер київського князя.⁹⁴

Підсумуємо наш огляд повідомлень цього джерела про руський похід Болеслава I. «Хроніка» Тітмара Мерзебурзького повідомляє про декілька походів Болеслава I на Русь. Автор наводить декілька причин руської кампанії Болеслава: 1) розірвати русько-німецький союз; 2) визволити дочку з рук князя

---

⁹¹ Ibid. С. 136-137.

⁹² Ibid. С. 137.

⁹³ Ibid. С. 137.

⁹⁴ Ibid. С. 137.

Ярослава; 3) відновити свого зятя Святополка на київському столі. Союзниками Болеслава та Святополка вказані саксонські воїни та печеніги.

1.3 Руська кампанія Болеслава I в «Анналах» Яна Длугоша

Ян Длугош групує матеріал за хронологічною моделлю, саме тому деякі дослідники характеризують його, як середньовічного автора.⁹⁵ Автор подає власну, відмінну від руських літописів, хронологію подій. Так, в «Анналах» Длугоша Володимир Святославович помирає не в 1015 р., а в 1005 р., відповідно похід Болеслава I на Русь датовано не 1018 р., а 1008 р. Проте під 1018 – 1019 рр. автор описує перебіг другого походу Болеслава Хороброго на Русь. Тому коротко охарактеризуємо сюжет руських повідомлень «Анналів» Яна Длугоша від 1005 по 1019 рр. Н. Щавелева вказує, що Длугош, на відміну від упередженого висвітлення польсько-руських зв'язків, внутрішні події Русі описував більш об'єктивно.⁹⁶

В статті під 1005 р., Длугош наводить сюжет розподілу Володимиром Святославовичем руських земель між синами.⁹⁷ Незадоволений цим поділом, як припускає автор, Ярослав Володимирович повстає проти батька та захоплює Київ. Володимир збирає військо, але через хворобу не може очолити похід проти Ярослава та його союзників (варяги, печеніги), тому доручає цю справу іншому сину Борису Володимировичу. Під час цього походу Володимир помирає, як зазначає Длугош, в Берестові.⁹⁸

Борис разом з братом Святополком Володимировичем розбивають військо Ярослава, після чого Святополк захоплює Київ. Далі автор наводить сюжет розвитку подій початку міжособної боротьби за ПВЛ, без очевидних змін. Так, воїни пропонують Борису зайняти батьківський стіл, він відмовляється. Длугош вказує, що за наказом Святополка був вбитий Борис.

---

⁹⁵ Bömberg H.J. Polska myśl historyczna a humanistyczna historia narodowa (1500-1700). 2011. s. 62.

⁹⁶ Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 55.

⁹⁷ В ПВЛ розподіл земель між синами описано в статті під 988 р. (ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 988.)

⁹⁸ Ioannis Dlugossii. Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber II. // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). М. 2004. С. 88.

Святополк хитрістю викликає Гліба Володимировича в Київ, проте в дорозі останній був попереджений Ярославом про небезпеку. Гліб зупиняється аби оплакати смерть брата та батька, тому Святополк надсилає людей, щоб вони його вбили. В повідомленні Длугоша вказано, що цих братів причислено до лику святих в руській церкві.⁹⁹ Святополк після вбивства братів, замислює вбити решту своїх братів, щоб правити одноосібно усією Руссю.¹⁰⁰

В статті під 1008 р. автор описує перебіг Любецької битви та походу Болеслава I на Русь. Автор вказує, що Ярослав бажаючи справедливо помститись Святополку за смерть братів, збирає військо та наймає варяг. Святополк, готуючись до битви, залучає печенігів, обидва війська сходяться на Дніпрі під Любечем. Длугош вказує, що брати три місяці не наважувались напасти один на одного. Ярослав несподівано нападає на військо Святополка, яке не було готове до битви, тому було змушеним відступати до озер.¹⁰¹ Автор зазначає, що Святополк рятуючись втечею, біжить в Польщу, де благає Болеслава про допомогу. Ярослав сідає княжити в Києві.¹⁰² Як бачимо, опис Любецької битви, коротко наведено за ПВЛ без особливих змін.

На противагу, руський похід Болеслава описаний більш детально, з більшим залученням джерел. Польський король збирає велике військо з польських воїнів, щоб відновити Святополка в Києві. Мету походу зазначено нечітко: помститись за численні несправедливі набіги, образи та кривди, які Русь заподіяла Королівству Польському.¹⁰³ Болеслав нападає на Русь, захоплює та дозволяє воїнам грабувати руські неукріплені міста, натомість, як підкреслює автор, не витрачає часу на взяття замків, бо уміє цінувати час. Длугош, орієнтуючись на польські хроніки, також наводить сюжет, за яким Ярослав ловить рибу, проте переосмислює її, вказуючи, що Ярослав

---

⁹⁹ Ibid. С. 89

¹⁰⁰ «Swantopelkus vero dux , parricidio duorum fratrum insignitus, in magnam erigitur superbiam, estimans se et ceteros fratres facile deleturum et universum Russie principatum occupaturum.» (Ibid. С. 89)

¹⁰¹ Ibid. С. 89

¹⁰² Ibid. С. 90

¹⁰³ «...plures facciones, predas, spolia et iniurias, quibus Regnum Polonie Rutheni crebrius vexabant, vindicaturus.» (Ibid. С. 90)

дознавшись про напад Борислава, збирає військо і йде до р. Буг з союзними печенігами і варягами, назустріч противнику.¹⁰⁴

Обидва війська стали на р. Буг декілька днів поспіль ображаючи один одного. Радник руського князя Буда почав докоряти короля Болеслава називаючи його жирним та погрожуючи розпороти його живіт, якщо той розпочне битву.¹⁰⁵ Спровокований цими докорами Болеслав скликав воїнів на раду, де виголошує розумну промову, вказуючи воїнам не терпіти заподіяної їх королю ганьби та закликав їх до бою.¹⁰⁶ Він переправляється через річку і починається битва (на маргінесах приписка, що битва була важкою, тому все залежало від фортуни).¹⁰⁷ Болеслав розбиває війська руського князя, багато воїнів бере в полон. Ярослав з чотирма воїнами тікає в Київ, проте будучи в страху перед Болеславом, покидає столицю та біжить на болота.

Болеслав дізнавшись, що Ярослав покинув Київ, йде до руської столиці і захоплює її після тривалої облоги.¹⁰⁸ Длугош наводить опис величного і славного Києва, вказуючи, що в ньому було близько 300 церков. На величність міста вказували збережені, на час написання автором твору, руїни. Орієнтуючись на хроніку Кадлубка вказано, що Болеслав тріумфально

---

¹⁰⁴ Ibid. С. 90-91.

¹⁰⁵ «Erat Jaroslao Russie duci suus alumpnus nomine Budy plurium carus et omnium consiliorum et negociorum Jaroslai consultor, moderator et director, qui in altera ripa consistens, multis impropriis Boleslaum Polonorum regem et suum exercitum irritabat, nunc meticulousum, nunc crassum Boleslaum Polonorum regem appellans, astruens se illius crassum viscus, si in aciem prodire auderet, confossurum.» (Ibid. С. 91) Сюжет про воєводу Буду також взятий з ПВЛ.

¹⁰⁶ «Quibus contumeliis Boleslaus Polonorum rex provocatus, concione advocata militum, prudenti usus oracione, ne suam et regis sui ignominiam equo animo tolerant, sed armis expeditis illico in prelium prodeant, hortatur.» (Ibid. С. 91) Навряд імпульсивне рішення розпочати битву у відповідь на докір ворога, вписується в образ розсудливого виваженого правителя, який конструював Длугош. Тому, можна припустити, що при роботі з руським джерелом сталась помилка: «бѣ бо великъ и тажекъ Болеславъ . яко ни на кони не моги сѣдѣти **но баше смыслень. и речъ Болеславъ.** (виділення моє – А.Ш.) аще вы сего оукора вы не жаль. азъ единъ погибну. и всѣдъ на конь. въбрѣде в рѣку. а по немъ вои его.» - так характеристика Болеслава, як розумного «смыслень», перетворилась на розумну промову «смыслень. речъ.» (ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1008)

¹⁰⁷ «Mirificum hinc inde accensum est certamen , adeo ut in omnem fortune [experienciam] veniretur» (Ioannis Dlugossii. Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber II. // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 91).

¹⁰⁸ На думку, А. Семковича цей сюжет було введено автором, щоб увиразнити значимість завоювання величного міста Києва – центру Русі. (Semkowicz A. Krytyczny rozbiór «Dziejów Polski» Jana Długosza Kraków (do roku 1384). P. 98.)

в'їжджає до міста залишає на Золотих воротах знак своєї перемоги, вдаривши по них мечем. Польський король повертає Святополку київський стіл, захоплює княжий замок з скарбницею, частину скарбів роздає своїм воїнам. Автор вказує, що Болеслава лишається в Києві на зимівлю, та розміщує своє військо по квартирам, Святополк забезпечив їх їжею та одягом. Автор вказує, що Ярослав вирішив підступно скористатись моментом поки Болеслав був без війська та йде на Київ. Проте Болеслав розбиває переважаючі війська руського князя на Дніпрі і той біжить в Новгород. Орієнтуючись на ПВЛ, автор вказує, що Ярослав хотів бігти за море, але новгородці його зупиняють. Також наведено сюжет із збором податків, щоб той найняв варягів.¹⁰⁹ При повторній редакції автор дописує сюжет про зведення Болеславом трьох залізних колон на місці злиття Дніпра і Сули, які позначають межі його держави.¹¹⁰

Вказано, що Болеслав довго перебував в Києві і всі йому корились. Проте безрозсудний Святополк починає вбивати польських воїнів, бо тяжко було їх утримувати. Тому, як зазначає Длугош, Болеслав справедливо спалює і розграбовує Київ та інші міста Русі. На маргінесах додано інформацію, що раніше величний Київ, після цього розгарбування, хоч і був столицею князівства, уже не мав подібної величі.¹¹¹ Вказано, що Болеслав бере в заручники Предславу і Мстиславу – сестер київських князів, знатних бояр та велику кількість людей в полон. Польський король ставить в захоплених руських містах свої гарнізони та повертається до Королівства Польського. При

---

¹⁰⁹ Ibid. С. 92.

¹¹⁰ «Boleslaus deinde Polonorum rex Herculem illum fortissimum, qui in finibus Hesperie tres turres fabricaverat, expressurus, tres et ipse in flumine Dnyepr in eo loco, ubi fluvius Szula miscet se fluvio Dnyepr, ex solido ferro columpnas, que et in eam diem permanere asseruntur, pro gadibus perpetuis locat, qui in flumine Szolawa in occidente tres postea locavit, triumphales suas victorias et Polonorum terminos apud posteros testaturas». (Ibid. С. 92-93.)

¹¹¹ «Ex eo autem tempore Kyovia, etsi per varios principes reparata sit, urbis quoque ducalis dignitatem obtineat, accepte tamen tunc ruine posteris signa prefert.» (Ibid. С. 93.) Длугош тут описує образ Києва, з рамках інтелектуального топосу «ubi gloria». Детальніше про формування характеристики Києва, в рамках концепції «величного міста в руїнах». Див.: Затилюк Я.В. У витоків київського дискурсу: образ "ubi gloria" та уявлення про минуле Києва XVI - початку XVII ст. *Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смоля.* Кн. 2: Простори історика. Київ, 2020. С. 318-321.

повторній редакції автор додає сюжет з ПВЛ, вказуючи, що королем було поставлено Анастасія охоронцем казни.¹¹²

В статті під 1009 р. описується повернення Болеслава Хороброго в Королівство Польське, під час якого відбулась друга битва на р. Буг – сюжет взятий із польських хронік. Автор вказує, що Ярослав вирішив підступно напасти на Болеслава тоді, коли король розпустить своє військо. Підкреслено, що силою зброї Ярослав не міг перемогти Болеслава. Проте Длугош наголошує, що руський князь зібрав численне військо руських воїнів та найманців (печенігів, половців, варягів). Болеслав, вважаючи, що остаточно переміг Ярослава, розпускає військо на р. Буг.¹¹³ Коли більшість війська розійшлась, короля повідомляють про наближення руського війська. Автор підкреслює, що хоробрий та сміливий Болеслав вирішує дати бій переважаючим силам противника. Так як, на його думку, відступати було б ганьбою для нього та нанесло б значні біди та руйнування його королівству від вторгнення руських військ.¹¹⁴

Длугош конструює піднесену промову Болеслава до воїнів, за античними зразками, промова підбадьорює польських воїнів і вони першими нападають на війська Ярослава. Руські війська були враженні завзятістю польських воїнів, тому з часом польська сторона перехоплює ініціативу. На маргінесах дописано сюжет, який вказує, що Болеслав діяв не тільки, як сміливий воїн, а також як вправний полководець.¹¹⁵ Длугош вказує, що більшість війська Ярослава було знищено, або взято в полон, сам князь рятується втечею. Описуючи масштаби руських втрат, Длугош використовує описаний в польських хроніках момент: р. Буг стала червоною від крові. На

---

¹¹² Ioannis Dlugossii. Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber II. // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 93

¹¹³ Ibid. С. 93-94.

¹¹⁴ «turpem exercitui suo magis quam mortem execrabatur intelligens Ruthenos fuga sua animatos, interiora regni sui penetraturos et hostiliter in universos sevituros, sed et per Ruthenorum irrupcionem» (Ibid. С. 94)

¹¹⁵ «manus et copias exhibens prelio et contra hostes fortiter pugnans, providenciam tamen boni ducis non omittebat, sed ubicumque consilio opus erat, accurrens, bellum et bellantes adiuvabat.» (Ibid. С. 95-96.)

маргінесах дописано інформацію про тисячі полонених воїнів, захоплений обоз та стяги.¹¹⁶ В тексті вказано, що після тріумфального повернення до Королівства Польського, Болеслав одаровує церкви та воїнів трофеями.¹¹⁷

В статті під 1010 р. описано боротьбу за київський стіл. Ярослав збирає війська, перемагає Святополка, на місці де був вбитий Борис.¹¹⁸ Розбитий Святополк, залучившись підтримкою печенігів, розпочинає другу битву з Ярославом. Останній перемагає брата на місці, де був вбитий Борис. Автор вказує, що Святополк біжить в, підконтрольний Болеславу, Брест.¹¹⁹ Маючи намір знову просити польського короля про допомогу, проте помер дорогою.¹²⁰ Вірогідно автор Відтоді, як зазначає Длугош, Ярослав вважався головним князем і мирно правив в Києві.¹²¹ При повторній редакції Длугош дописує сюжет, в якому уточнює результат походу Болеслава I на Русь. Вказано, що приєднанні Болеславом замки ніхто не наважувався відвойовувати, так як всі боялись його сили і влади. Болеслав та наступні польські королі володіли замками, фортецями, які були завойовані в Русі, через посадників, завойовані землі простягались до Києва, і відтоді були під вічною владою Королівства Польського.¹²²

В статті під 1011 р. описано боротьбу за новгородський стіл. Полоцький князь Брячислав Ізяславович наймає варяг та з їх допомогою завойовує Новгородське князівство. Ярослав розбиває війська Брячислав і відновлює

---

¹¹⁶ «Capta aliquot signa militaria, impedimenta fere cuncta cum sarcinis, militum et equorum complura milia comprehensa et in dedicionem accepta.» (Ibid. С. 96)

¹¹⁷ Ibid. С. 96.

¹¹⁸ Уточнення щодо місця поразки Святополка: «in loco, in quo suo iussu Borzisz occisus fuerat» було дописане при повторній редакції. (Ibid. С. 97)

¹¹⁹ При повторній редакції уточнено: «[et su]o prefecto [at]que presidio/ його намісник та гарнізон». (Ibid. С. 97)

¹²⁰ Напевно, Длугош тут об'єднує, описані в ПВЛ події під 1016 і 1019 р.

¹²¹ Ioannis Dlugossii. Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber II. // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 97.

¹²² Boleslaum Polonorum regem super castris Russie, que in potestatem suam acceperat, nullo pacto, potenciam suam pertimescens, audens quomodolibet impetere vel molestare. Possedit autem Boleslaus Polonorum rex et successores sui reges Polonie castra, opida et fortalicia tunc sub Ruthenis conquisita et ea per prefectos suos et capitaneos administravit magnamque terrarum Russie porcionem tunc armis quesitam, prope Kyow se protendentem, in suam dicionem et regni sui Polonie perpetuam potestatem subegit. (Ibid. С. 97)

владу над Новгородом. Також під цим роком вказано підкорення Ярославом племені косогів.¹²³ Автор наводить сюжет за яким Ярослав в двобої перемагає князя Редедю.¹²⁴

В статті під 1014 р. описано два переможні походи Мстислава Володимировича Тмутараканського на Ярослава. Длугош вказує, що Мстиславу не сподобався зайнятий київський стіл, тому він повернув його брату Ярославу, а сам сів княжити в Чернігові.¹²⁵

В статті під 1018 р. Длугош описує ще один похід Болеслава I на Русь. Причину цього походу автор пояснює бажанням Ярослава помститись за минулу ганебну поразку на р. Буг і за руйнування Києва. Тому він мав намір таємно напасти на Королівство Польське.¹²⁶ Дізнавшись про це Болеслав зібрав військо і пішов на Ярослава. Таким чином обидва війська перетнули межі сусідніх володінь і зішлись на р. Буг. Проте Болеслав вирішив відтермінувати битву, через прийдешнє релігійне свято.¹²⁷

Далі Длугош наводить сюжет, за яким слуги ображають один одного, з чого починається битва. Болеслав з військами переходить річку і перемагає військо Ярослава.¹²⁸ Автор вказує, що руські воїни просять свого князя рятуватись втечею. Польські воїни захопили багатий табір противника та полонених. Далі описано спустошення та підкорення руських міст та замків

---

¹²³ В ПВЛ вказано, що касогів підкорив Мстислав. (ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1022). Вірогідно, при виписці основної інформації з руського джерела, ім'я князя не потрапило до «тезового конспекту», при створенні основного тексту особу князя було ідентифіковано як Ярослава.

¹²⁴ Ioannis Dlugossii. Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber II. // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 98.

¹²⁵ Ibid. С. 98.

¹²⁶ «Ruthenorum princeps Jaroslaus moleste terre sue et metropolis civitatis Kyowiensis vastacionem expugnacionemque superioribus annis per Boleslaum Polonie regem intemptatam ferens, se quoque et exercitum suum ad fluvium Bug grandi strage profligatum et humiliatum dolens, latens et tacitum coquebat bellum, tam proprios milites coarmans, quam alios finitimos conducens, opportuno tempore illud Boleslao Polonie regi ad detergendam cladis sue ignominiam apud Bug fluvium acceptam illaturus.» (Ibid. С. 99.)

¹²⁷ Ibid. С. 99.

¹²⁸ Ibid. С. 99.

Болеславом, та вказано, що Русь змушена була просити миру. Болеслав повертається до Корони Польської з тріумфом.¹²⁹

На маргінесах автор дописує інше трактування причин походу Болеслава I на Русь. Посилаючись на інші авторів, вказано, що Болеслав, після смерті дружини, просив Ярослава видати за себе його сестру. Проте йому було відмовлено через різницю в обряді. Вказано, що це стало причиною походу Болеслава Русь. Він перемагає Ярослава і бере його сестру наложницею.¹³⁰

В статті під 1019 р., підведено підсумки руської кампанії Болеслава I. Автор зазначає, що після тріумфальної перемоги над руським князем, Болеслав залишався благочестивим та справедливим правителем. Він заключив мир з Ярославом, наклавши помірну дань, та великодушно відпустив полонених. За цей шляхетний вчинок, русь шанували польського короля і тому Болеслава назвали Хоробрим.¹³¹ Длугош вказує, що руська вірність була викликана саме повагою до польського короля, тому вони дотримувались всіх умов мирного договору. Хоч далі зазначено, що за життя Болеслава не було спроб відновити війну, так як русь розуміли, мізерність своїх шансів, перед доблестю та мужністю польського короля.¹³²

Підсумуємо наш огляд повідомлень «Анналів» Яна Длугоша про руський похід Болеслава I. Бачимо, що текст «Анналів» об'єднує повідомлення, як руських, так і польських джерел, на основі яких Длугош

---

¹²⁹ Ibid. С. 100

¹³⁰ «Asserunt et alii belli Ruthenici, quod anno presenti per Boleslaum gestum est, aliam causam extitisse. Dum enim Boleslaus Polonie rex ex obitu consortis sue regine Judithe viduatus procos ad ducem Ruthenorum Jaroslaum, petendo sororem suam in consortem, transmisisset et Jaroslaus propter diversitatem ritus nuncios vacuos remisisset; Boleslaus Polonie rex in magnam indignacionem actus bellum Jaroslao indixit et municionibus suis expugnatis eciam sorore Jaroslai capta pro concubine abutebatur.» (Ibid. С. 100). Цікаво, на кого посилається Длугош, враховуючи, що ця стаття є ампліфікованою адаптацією 10 розділу хроніки Галла Аноніма, а саме його хроніка повідомляє про невдале сватання Болеслава I до Предслави. Гіпотетично цим автором міг бути єпископ Тітмар Мерзербурзький, проте не наполягаєм на слухності зауваженої схожості.

¹³¹ Ibid. С. 100.

¹³² «neque addiderunt Boleslao superstite, de bello innovando et iugo superimposito abiciendo quicquam moliri, universas suas artes et conatus non dubitantes Boleslaum Polonie regem prestanti virtute et animo compressurum.» (Ibid. С. 101.) Цей уривок схожий з дописаним Длугошем підсумком першої руської кампанії Болеслава I в статті під 1010 р.

конструює, за допомогою ампліфікацій чи навпаки викидання повідомлень джерел – власний наратив. Безсумнівно, вагому роль значила ідеологічна потреба увиразнити права Королівства Польського (династії) на землі Русі. Проте на рішення Длугоша переставляти, вирізати або додавати нові деталі, також могли вплинути непевні джерела. Очевидно, для висвітлення подій руської кампанії Болеслава I, польські джерела не задовольняли Длугоша, тому він використовував руські. Проте, вони також залишали багато питань, на які Длугош намагався відповісти.

Це друге пояснення вважаєм вагомим (яке проте не заперечує першого), враховуючи те, що більшість уривків, які несуть ідеологічне забарвлення були дописані до основного тексту пізніше. Також на слушність цього твердження вказує те, що повідомлення про руські походи Болеслава I мають багато виправлень та доповнень, що вказує на непевненість Длугоша, щодо них. Огляд джерел Длугоша, а також повідомлень «Анналів» Длугоша не дає підстав говорити про можливість використання Длугошем «Хроніки» Тітмара Мерзебурзького. Адже повідомлення цього джерела несли ті відповіді, яких не знав Длугош, наприклад вона чітко обґрунтовує причини походів Болеслава I на Русь.

Варто розглянути питання опису двох походів Болеслава I на Русь. А. Семкович, вказує, що на рішення Длугоша, описати два походи Болеслава I на Русь, вплинула хроніка Галла Аноніма, в якій інформацію про руську кампанію Болеслава Хороброго наведено в двох розділах (7, 10).¹³³ До такого ж висновку приходять Н. Щавелева, яка, оцінивши концептуальну схожість опису і перебігу «третьої» битви при р. Бугові, припускає, що опис другого походу Болеслава I є непорозумінням, здійсненим через орієнтацію Длугоша на хроніку Галла Аноніма, де руська війна Болеслава I описана в двох розділах (7 і 10).¹³⁴

---

¹³³ Semkowicz A. Krytyczny rozbiór «Dziejów Polski» Jana Długosza Kraków (do roku 1384). 1887. s. 102.

¹³⁴ Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I—VI). С. 384

Натомість Д. Карнаухов вважає, що Длугош наводить опис другого походу навмисно, щоб підкреслити тріумфальну перемогу Болеслава Хороброго та увиразнити залежність Русі від Корони Польської.¹³⁵

Проте поява другого походу також може бути пояснена технічною помилкою. При спробі пояснити значну різницю між датами ПВЛ та хронологією «Анналів», А. Семкович, припускав, що Длугош не знав руського літочислення або мав з ним проблеми.¹³⁶ Справді можна припустити, що відбулась помилка при роботі з руським джерелом. Людина, яка допомагала Длугошу з перекладом руського джерела, могла переплутати число «*¶s̄ .ф̄. к̄т̄.*» (6523/1015) з «*¶s̄. ф̄. г̄і.*» (6513/1005). Відповідно, смерть Володимира була зміщена на 10 років назад, що вплинуло також на зміщення подальших подій міжусобної війни за київський стіл, включаючи руський похід Болеслава I. Потім при звірці повідомлень руських джерел з інформацією польських анналів, Длугош міг навести опис ще одного походу Болеслава I на Русь під 1018 р. Проте минула згадка не виправлялась з ідеологічних причин.

Проте враховуючи те, з якою ретельністю Ян Длугош правив свій текст, дуже мало ймовірним виглядає той факт, що автор, виявивши власну помилку не взявся її виправляти. Тому більш вірогідним виглядає простіше пояснення: Длугош свідомо наводить інформацію про два походи Болеслава I на Русь. Орієнтуючись на хроніку Віцентія Кадлубка, яка чітко вказує на два походи Болеслава I на Русь.¹³⁷

Важливо також, що Длугош не сприймав державу Володимира, як централізовану єдину державу. Навпаки, для Длугоша Русь, після розподілу земель Володимира між синами, сприймалась, як конгломерат різних князівств, об'єднаний однією династією. Тому русь і новгородців трактовано, як щось окреме. Цікаво, що титулятура «*dux Ruthenorum*» з'являється лиш

---

¹³⁵ Карнаухов Д.В. Концепции истории средневековой Руси в польской хронографии эпохи Возрождения. С. 179

¹³⁶ Semkowicz A. Krytyczny rozbiór «Dziejów Polski» Jana Długosza Kraków (do roku 1384). 1887. s. 53.

¹³⁷ Хроника магистра Винцентия Кадлубка // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. С. 86.

тоді, коли Ярослав чи Святополк займають Київ. На те, що польські хроністи чітко окреслюють територіальні межі понять Русь, Новгород, зазначав свого часу А. Гейштор.¹³⁸ Для нашого дослідження це важливо, так як бачимо, що Длугош чітко окреслює межі інкорпорованої Русі, які власне обмежуються Київським та найближчими сусідніми (Волинським, Турівським, Чернігівським) князівствами, не включаючи до цього поля Новгородців чи Тмутараканські землі.

Підсумовуючи можна сказати, що образ Болеслава I описаний в Длугоша за античними зразками. Болеслав I постає хоробрим, вправним воїном, та видатним полководцем. Всі описані Длугошем битви між Болеславом I та Ярославом Володимировичем закінчуються тріумфом польського короля, коли натомість руський князь рятується ганебною втечею. Загалом руських князів в цих уривках «Анналів» Длугоша змальовано бунтівними, підступними, боязкими воїнами/правителями.

Також Длугош конструює образ Болеслава I, як справедливого монарха. Походи Болеслава на Русь виправдані справедливою відплатою за нанесені Короні Польській образи. Розграбування та спалення Києва – справедливою відповіддю на дії Святополка. Натомість сюжети, які в цей наратив не вписуються, Длугош ігнорує. Наприклад, сюжет про згватування Предслави Володимирівни, про який вказувала хроніка Галла Аноніма.

Руські походи Болеслава I Длугош інтерпретує, як акт приєднання, до свого королівства, тому неодноразово наголошується, на тому, що Русь стала данницею Корони Польської. При повторній редакції, Длугош увиразнює цей факт, ще й територіальною прив'язкою, вводячи сюжет про зведення стовпів на Дніпрі та відправлення гарнізонів до руських міст.

---

¹³⁸ Гейштор А. Образ Руси в средневековой Польше. Культурные связи России и Польши. XI–XX вв. / ред. Щапов Я. Н. М., УРСС, 1998. С. 17-27.

2 розділ. Події руської кампанії Болеслава I в працях авторів першої половини 16 ст.

2.1 Популяризація сконструйованого Длугошем образу руської кампанії Болеслава I

«*Chronica Polonorum*» Мацея Меховського.

На відміну від Длугоша, Мацей Меховський в «*Chronica Polonorum*» структурував події, не за середньовічною літописною традицією, а об'єднував сюжети навколо певних тематичних блоків.¹³⁹ «*Chronica Polonorum*» рідше потрапляє до кола зацікавлень дослідників, порівняно з іншою, більш відомою працею М. Меховського «*Tractatus de duabus Sarmatiis*», через її компілятивний характер.

Тому досі однією з найкращих праць, присвячених аналізу цієї хроніки, є дослідження Антонія Борземського. Автор характеризує М. Меховського, як історика, що хотів витягнути лише тверду інформацію з твору Длугоша. Тому автор наводить лиш ключові сюжети, взяті із «Анналів» Длугоша.¹⁴⁰ Справді хроніці М. Меховського немає виразних ампліфікованих дидактичних деталей сконструйованих Длугошем. Ганс-Йоган Бьомельбург вказує, що М. Меховський прагнув створити своєрідний доступний підручник, для репрезентації історії Королівства Польського.¹⁴¹ Д. Карнаухов, вказує, що попри компілятивний характер та некритичність, «*Chronica Polonorum*» вважалась солідною працею серед сучасників,¹⁴² що підтверджується творчість М. Бельського.

Характеризуючи джерела «*Chronica Polonorum*» А. Борземський приходить до висновку, що М. Меховський при описі першої частини хроніки, тобто до початку правління Владислава II Ягайла, орієнтується виключно на

---

¹³⁹ Borek P. *Wizja Sarmacji Europejskiej i Polski w dziełach Macieja Miechowity. Ziemia miechowska w dziejach Polski : dziedzictwo i perspektywy : symposium historyczno-kulturalne / red. A. Waśko. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2006. p. 37.*

¹⁴⁰ Borzemski A. *Kronika Miechowity: rozbiór krytyczny. Krakow, 1890. s. 3-18.*

¹⁴¹ Bömelburg H.J. *Polska myśl historyczna a humanistyczna historia narodowa (1500-1700). s. 127-129.*

¹⁴² Карнаухов Д. В. *История русских земель в польской хронографии конца XV – начала XVII в. С. 60.*

«Аннали» Длугоша.¹⁴³ З цією думкою не погоджувався Ю. Лімонов, який вважав, що М. Меховський звіряв «Аннали» Длугоша з руськими джерелами, наводячи в приклад декілька відмінних від «Анналів» повідомлень «Chronica Polonorum»,¹⁴⁴ проте його аргументи виглядають непереконливо. Справді М. Меховський компілював «Аннали» Длугоша, проте робив це відносно свого авторського бачення, тому міг змінювати інформацію. Тому більш переконливішими виглядають аргументи А. Борземського, адже до схожих висновків прийшов Г. Бьомельбург.¹⁴⁵

Інформацію про руські походи Болеслава I на Русь вміщено в сюжет, який описує період правління Болеслава Хороброго. На опис подій першої «ruthenico bello» автор виділяє цілий 6 розділ. Інформацію про другу руську війну короля Болеслава I наведено в 7 розділі хроніці. А також руські походи Болеслава Хороброго згадані в 10 розділі, який присвячений опису міжусобної боротьби за київський стіл, між синами Володимира Святославовича.

М. Меховський не вказує хронології в цих розділах. Окрім одного моменту, коли датує другий похід Болеслава Хороброго проти Ярослава Володимировича 1018 р.¹⁴⁶ Даний факт, привів Д. Карнаухова до висновку, що М. Меховський вважав хронологію Длугоша хибною,¹⁴⁷ проте це не так. Доказом цього є сама наявність другого походу Болеслава I на Русь. Адже якби М. Меховським вважав хронологію Длугоша хибною – він би не згадував цього другого походу. Опис подій в 10 розділі викладено за логікою повідомлень «Анналів» Длугоша. Також згадується перша переможна битва на р. Буг, після якої Святополка Володимировича було відновлено на

---

¹⁴³ Borzemski A. Kronika Miechowity: rozbiór krytyczny. Krakow, 1890. s. 3-18.

¹⁴⁴ Лимонов Ю. А. «Chronica Polonorum» и ее русские источники // Лимонов Ю. А. Культурные связи России с Европейскими странами в XV - XVII вв. Спб., «Наука». 1978. С. 110-149.

¹⁴⁵ Bömelburg H.J. Polska myśl historyczna a humanistyczna historia narodowa (1500-1700). s. 128.

¹⁴⁶ Maciej z Miechowa. Chronica Polonorum. 1521. Reprodukacja fotooffsetowa, Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986. p. XXXV.

¹⁴⁷ Карнаухов Д.В. Концепции истории средневековой Руси в польской хронографии эпохи Возрождения. Новосибирск. 2010. С. 180

київському столі.¹⁴⁸ Інформацію про два походи Болеслава I на Русь наведено також в 6 і 7 розділах хроніки.¹⁴⁹ Тобто немає підстав вважати, що М. Меховський відкидав хронологію Длугоша.

М. Меховський утверджує сконструйований Длугошем образ розсудливого, благочестивого, хороброго Болеслава I – захисника держави. Так, в «*Chronica Polonorum*» уже немає гіпотетичного пояснення мети другого походу Болеслава Хороброго на Русь, як помсти за відмову Ярослава видати за себе його сестру, яка була присутня в Длугоша. Похід обґрунтовано: «*Vltima expeditione ægit Boleflaus in Ruffiam , aduerfus Iarollaum ducem Ruffiæ uolentem poloniam clam ingredi. Et ipse ad reprimendum hostilitatem eius, clam ingressus Ruffiam, circa fluuium Bug fimul conuenerunt.*»¹⁵⁰ – спираючись на основну аргументацію Длугоша.

Проте М. Меховський не завжди схоластично, стисло дублював «Аннали» Длугоша. Так, автор не згадує описану Длугошем битву між Болеславом I та Ярославом Володимировичем під Києвом. Також немає в «*Chronica Polonorum*» описаного Длугошем руського охоронця казни Анастасія, якого Болеслав I поставив в Києві, коли повертався до Корони Польської.¹⁵¹ Можна обережно припустити, що автор «*Chronica Polonorum*» вважав її несуттєвими деталями. Адже, якби М. Меховський дійсно ретельно звіряв «Аннали» Длугоша та руські джерела, як вказує Ю. Лімонов,¹⁵² то він би також не вказував би інших дискусійних, наведених Длугошем, моментів. Наприклад, сюжет про те, як Ярослав Володимирович захоплює Київ, при

---

¹⁴⁸ Maciej z Miechowa. *Chronica Polonorum*. 1521. Reprodukacja fotooffsetowa. p. XXXIII-XXXV.

¹⁴⁹ Ibid. p. XXVIII-XXX.

¹⁵⁰ «Болеслав вирушає в похід на Русь проти руського князя Ярослава, який таємно збирався напасти на Польське королівство, щоб придушити цю ворожість Болеслав вступає в руські землі і стає біля р. Буг». Ibid. p. XXIX.

¹⁵¹ Długossii Ioannis. *Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber II.* // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). М. 2004. С. 93.

¹⁵² Лимонов Ю. А. «*Chronica Polonorum*» и ее русские источники // Лимонов Ю. А. Культурные связи России с Европейскими странами в XV - XVII вв. Спб. 1978. С. 147-149.

житті батька – автором збережено,¹⁵³ хоч, нині збережені, руські джерела про нього не згадують,¹⁵⁴ натомість охоронця казни Анастасія згаданого в ПВЛ в хроніці не згадано.¹⁵⁵

Руська кампанія Болеслава I представлена М. Меховським, як інкорпорація. Описуючи межі Королівства Польського автор наводить, взятий в Длугоша, сюжет про зведення колон на місці де р. Сула впадає в Дніпро: «Humiliatis aut Saxonibus in redeúdo pofuit colúnas férreas, in flumine Szulawa, quéadmodú alias pofuerat in Boriftene , in loco ubi fluuius Szula influit in Boriftené, ad discernendū & habendum fines regni poloniæ.»¹⁵⁶

М. Меховський, скорочуючи повідомлення Длугоша, вказує лиш ключові моменти руських походів Болеслава I. Автор викидає, або стисло переказує основний зміст, ампліфікованих Длугошем, описів битв, промов Болеслава Хороброго. Проте слідуючи, основній концепції Длугоша, також характеризує руську кампанію Болеслава I, як інкорпорацію.

«Kronika wszytkego swyata» Марціна Бельського

Опис правління Болеслава Хороброго в «Хроніці всього світу» Марціна Бельського у першому (1551 р.) та в останньому прижиттєвому (1564 р.) виданнях – ідентичний.¹⁵⁷ Оскільки вважаєм недоцільним використання

---

¹⁵³ Maciej z Miechowa. Chronica Polonorum. 1521. Reprodukacja fotooffsetowa. p. XXXIII-XXXIV.

¹⁵⁴ Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 380.

¹⁵⁵ ПСРЛ. Спб. 1908. Т. II. Стаття під роком 1018

¹⁵⁶ «в Саксонії ставить залізні колони на річці Солава, як це зробив раніше на Борисфені, в місці де Сула впадає в Борисфен, щоб визначити кордони Королівства Польського». Maciej z Miechowa. Chronica Polonorum. 1521. Reprodukacja fotooffsetowa, Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986. p. XXIX.

¹⁵⁷ Для пор. Див.: Bielski M. Kronika wszytkego swyata, na ssesc wyekow, Monarchie cztery rozdzielona, s Kozmographia nowa y z rozmaitemi Krolestwy tak pogańskimi Zydowskyemi yako y krzesciańskiyemi, s Sybillami y prorocctwy ich po polsku pisana s figurami. W ktorey też żywoty Cesarskye, Papyeskye, y thych królów z ich Krolestwy, Asyryjskich, Egipskich, Żydowskich, Greckich, Perskich, Tureckich, Węgyerskich, Czeskich, y inych rozmaitych thak Krolow, Kxyżat, yako inych przełożonych od początku swyata aż do thegoroku który się pisze 1551 są napisane. Myędzy ktoremi też nasza Polska na ostatku zosobna yest wypisana. Kraków. 1551. s. 168-169; Bielski M. Kronika, tho iesth, Historya swiata na sześć wieków, a cztery Monairchie, rozdzielona z rozmaitych Historyków, tak w świętym piśmie krzescijanskim, żydowskim, iako y Pogańskim, wybierana y na Polski ięzyk wypisana dosthatheczniey niż pierwey, s przydanim wiele rzeczy nowych: Od początku świata, aż do tego roku, który się pisze 1564 s figurami ochędożnymi

«Kronika polska, Marcina Bielskiego» виданої 1597 р. Йоахімом Бельським в нашому дослідженні з двох причин. По-перше, вкінці XVI ст., хроніка не підпадає під хронологічні межі цього дослідження. По-друге, постає питання авторства внесених змін до цієї 4-тої редакції хроніки, виданої після смерті М. Бельського. Навіть, якщо ці правки вносив сам М. Бельський, не варто нівелювати можливих, редакторських змін, внесених Й. Бельським.

Д. Карнаухов нараховує декілька нових джерел («Аннали Длугоша, «De origine et rebus gestis Polonorum» М. Кромера, «Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi» М. Стрийковського) використаних Й. Бельським в його «Kronika polska, Marcina Bielskiego».¹⁵⁸ За нашими спостереженнями, опис правління Болеслава I викладено за «De origine et rebus gestis Polonorum» М. Кромера.¹⁵⁹ Окрім цього, додано нове поняття, для позначення русі: «Rusaki».¹⁶⁰ В прижиттєвих виданнях «Хроніці всього світу» Марціна Бельського, в цьому розділі вжито «Rus`».¹⁶¹ Тому можна обережно припустити, що цей термін введено Й. Бельським. Враховуючи те, що термін зустрічається лише при вставках з праці М. Кромера, можна припустити, що вони були здійснені Й. Бельським.¹⁶² Тому в нашому дослідженні користуватимемось останнім прижиттєвим виданням виданням «Хроніки всього світу» М. Бельського.

Похід Болеслава Хороброго на Русь в Мартіна Бельського описаний в 8 книзі його «Kronika, tho iesth, Historya swiata na sześć wieków», яка описує історію Королівства Польського. М. Бельський описуючи похід Болеслава I на Русь, повністю орієнтується на аналогічний уривок з «Chronica polonorum». Автор не додає нових відомостей, лиш скорочує варіант М. Меховського. Інколи натрапляємо на значні помилки, при адаптації «Chronica polonorum».

---

u własnymi. – Drukowano w Krakowie u Mattheusza Siebeneychera. Krakow, 1564. Przedruk fotooffsetowa, Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1976. s. 345-346.

¹⁵⁸ Карнаухов Д. В. История русских земель в польской хронографии конца XV – начала XVII в. С. 106-116.

¹⁵⁹ Kronika polska Marcina Bielskiego. Sanok. T. 1. 1856. S. 82-84, 86-87.

¹⁶⁰ Bielski M. Kronika, tho iesth, Historya swiata na sześć wieków... S. 345-346.

¹⁶¹ Kronika polska Marcina Bielskiego. Sanok. T. 1. 1856. S. 83, 86-87.

¹⁶² Ibid. s. 83.

Наприклад, при описі сюжету коронації Болеслава I Оттоном III, М. Бельський плуває події обговорення заручин Мешка II з німецькою принцесою Ріксою, називаючи її дочкою «wojewody Ruskiego».¹⁶³

В версії М. Бельського перша битва на р. Буг описана більш стисло. Болеслав I, на прохання Святополка, збирає військо і одразу прямує до р. Буг, де після образ Буди в свою сторону, розпочинає битву.¹⁶⁴ Натомість в версії М. Меховського першій битві на Бузі передує опис повернення (взяття) Болеславом I погано укріплених руських міст (Червенські гради).¹⁶⁵ Також наведено причину, яка спонукала Болеслава I відправитись в похід: «...inuafiones, spolia, ac iniurias olim regno poloniae illatas uindicaturus.»¹⁶⁶ - чого немає в лаконічній версії М. Бельського.

Також маємо відмінний від повідомлень М. Меховського опис союзників Ярослава Володимировича: «...Krol przeplawil sie przez rzeke porazil Rus z Polowcy u z Rieczynigi...»,¹⁶⁷ про, що згадував в своєму дослідженні Д. Карнаухов, проте ніяк не пояснив.¹⁶⁸ Згадка половців та печенігів, як союзників князя Ярослава Володимировича – вказує, що певно М. Бельський орієнтувався на хроніку Галла Аноніма, при описі цього питання.¹⁶⁹ Наступна незначна відмінність від тексту «Chronica Polonorum» полягає в тому, що після поразки Ярослав біжить не в Київ, а одразу на «ieziora».¹⁷⁰

Далі М. Бельський продовжує стисло переповідати уривок М. Меховського майже дослівно. Повторюючи сюжет про розширення кордонів Польського королівства та відповідно зведення залізних колон на Дніпрі. Він

---

¹⁶³ Bielski M. Kronika, tho iesth, Historya swiata na sześć wieków... S. 345.

¹⁶⁴ Ibid. s. 345.

¹⁶⁵ Maciej z Miechowa. Chronica Polonorum. 1521. Reprodukacja fotooffsetowa, Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986. p. XXVIII.

¹⁶⁶ «щоб помститись за несправедливі набіги та кривди, які Польському Королівству були задані» - Ibid. p. XXVIII.

¹⁶⁷ «Король переправився через річку, переміг русь з половцями і з печенігами»/ (Bielski M. Kronika, tho iesth, Historya swiata na sześć wieków... s. 345.)

¹⁶⁸ Карнаухов Д. В. История русских земель в польской хронографии конца XV – начала XVII в. С. 105.

¹⁶⁹ Хроника Галла Аноніма // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. С. 44.

¹⁷⁰ Bielski M. Kronika, tho iesth, Historya swiata na sześć wieków... s. 345.

також вказує про другий похід Болеслава I на Русь, який закінчився поразкою Ярослава та підкоренням Русі.¹⁷¹ Тобто М. Бельський, слідуючи за логікою М. Меховського, також інтерпретує руську кампанію Болеслава I, як інкорпорацію.

Праця М. Бельського демонструє наскільки значимою була перша друкована хроніка польської історії, видана М. Меховським, для освіченого населення Корони Польської. Праця М. Бельського також відіграла значну в популяризації національної історії, так як була написано польською мовою.

Хроніки М. Меховського та М. Бельського підвели, проте не утвердили сконструйований Я. Длугошем наратив руської кампанії Болеслава I, як процес інкорпорації Русі. Адже на відміну від «Анналів» Длугоша, руська кампанія Болеслава I в їх працях представлена лаконічно, без виразних ідеологічних сюжетів, тому виступає, як один з численних епізодів руської історії, представлених в цих працях.

2.2 Утвердження сконструйованого Длугошем образу руської кампанії Болеслава I

«De origine et rebus gestis Polonorum» Марціна Кромера

В фундаментальні праці «De origine et rebus gestis Polonorum» Марціна Кромера, повідомлення про руські походи Болеслава I, наведено в розділі присвяченому Болеславу I, в 3 книзі. На відміну від хроніки М. Меховського, ці сюжети описані більш детально. Д. Карнаухов вказує, що концептуально та сюжетно ці повідомлення ґрунтується на «Анналах» Длугоша.¹⁷² Справді, в праці М. Кромера також наведено опис двох походів Болеслава I на Русь. Він також описує чотири битви між Болеславом I та Ярославом Володимировичем, вказує про облогу «колись величного Києва»¹⁷³ – сюжети сконструйовані Длугошем. Проте не погоджуємося з іншим твердженням Д. Карнаухова, який вказує, що М. Кромер некритично компілював повідомлення «Анналів»

---

¹⁷¹ Ibid. s. 345-346.

¹⁷² Карнаухов Д.В. Концепции истории средневековой Руси в польской хронографии эпохи Возрождения. Новосибирск. 2010. С. 180

¹⁷³ Cromeri M. De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Basilea, 1555. p. 56-63.

Длугоша. А також подібно М. Меховському, коротко переповідав не важливі, на його думку, сюжети.¹⁷⁴ Адже знаходимо ряд відмінних, від праці Длугоша, важливих деталей, вказаних М. Кромером при висвітленні подій руської кампанії Болеслава I.

Так, в праці М. Кромера, міжусобна боротьба між руськими князями починається уже після смерті Володимира Святославовича і відбувається вона між всіма синами, які були незадоволеними розподілом (автор не вказує спадкоємця київського столу).¹⁷⁵ Очевидно таке «скорочення сюжету» є наслідком опрацювання більшого кола руських джерел, яке дозволило М. Кромеру заповнити ті «білі плями» початку міжусобної боротьби за київський стіл по смерті Володимира Святославовича, що не вдалось Длугошу. Тому М. Кромер відкидає, вигаданий Длугошем, сюжет про взяття Ярославом Володимировичем Києва, ще за життя батька.

Наведені в Длугоша розпливчасті причини першого походу (окрім відновлення Святополка Володимировича на київському столі) М. Кромер уточнює: «...tum ut ea quæ pater suus Miecislaus amiserat, recuperaret, & regni fui fines cum gloria longius proferret...».¹⁷⁶ Автор не погоджується з тим, що причиною походів могло бути прагнення Болеслава I помститись Ярославу Володимировичу, за відмову видати за нього сестру.¹⁷⁷ Хоч, посилаючись на руські літописи, М. Кромер вказує, що одна з сестер Святополка Володимировича Предслава таки була зґвалтована.¹⁷⁸

Це демонструє, що на відміну від М. Меховського, М. Кромер, не просто компілював «Аннали» Длугоша – він ретельно опрацював джерела. Відповідно це вказує на те, що М. Кромер свідомо звертався до основних сюжетів та концептів, створених Длугошем. Саме тому М. Кромер адаптує

---

¹⁷⁴ Карнаухов Д. В. История русских земель в польской хронографии конца XV – начала XVII в. С. 81-82.

¹⁷⁵ Cromeri M. De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. p. 57

¹⁷⁶ «щоб відновити контроль над землями, які втратив Мечислав (Мешко I – А.Ш.) і розширити славу королівства.» Ibid. p. 57.

¹⁷⁷ Ibid. p. 63.

¹⁷⁸ Ibid. p. 58.

детальні описи переможних битв Болеслава I над підступними воїнами Ярослава Володимировича. Наводить опис битви Болеслава I з Ярославом Володимировичем під Києвом (яка присутня тільки в Длугоша).¹⁷⁹ Він також залишає промову Болеслава I до воїнів під час другої битви на р. Буг. Тобто акцентує увагу на сюжетах, які в праці Длугоша несуть важливий смисловий акцент.

Ці дії М. Кромера пояснюються контекстом доби, очевидно, автор мав на меті пояснити легітимність прав Корони Польської на Волинські, Київські, Брацлавські землі. Пояснити саме жителям цих земель, освічені еліті, яка робила велику політику. Для цього М. Кромер використовує уже готові ідеологічні, дидактичні сюжети, деталі сконструйовані Яном Длугошем.

Підсумуємо наш огляд повідомлень праць авторів першої половини XVI ст. про руський похід Болеслава I. Бачимо, що «Аннали» Длугоша вважались авторитетним джерелом для цих авторів, зокрема при висвітленні руських сюжетів. Всі розглянуті автори описують руську кампанію Болеслава I, як успішний процес інкорпорації. Якщо М. Меховський та М. Бельський приходять до цього компілюючи основну, на їхню думку інформацію, то М. Кромер робить це свідомо, задля обґрунтування прав на руські землі.

---

¹⁷⁹ Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). С. 382.

Висновки

Постать короля Болеслава I Хороброго для польської ренесансної історії була надзвичайно важливою. Адже для утвердження суб'єктності та значимості власної країни потрібно мати своїх героїв. Подібно тому, як для церкви важливо мати власних святих. Для гуманістичної польської історіографії, яка виборювала власне місце в межах європейської історії це було не менш важливо. Ніж потуги подовжити власну історію до часів Античності.

Образ Болеслава I був переосмислений відповідно до гуманістичних шаблонів. Його важливість також увиразнювалась католицькою праведністю та благочестям – викопив моці блаженних мучеників, був покровителем священнослужителів та церков. Його руський похід був вдалою конструкцією за допомогою якої, можна було продемонструвати свою вищість в ієрархії європейських народів та держав. Як це часто робили історики відносно своїх східних сусідів. Зокрема італійська, чеська, німецька концепція, з якою дискутували польські хроністи. Водночас захоплення Києва та детальний опис двох переможних походів Болеслава I на Русь – був потужним аргументом для обґрунтування прав Королівства Польського на землі Русі перед руською знаттю.

Руські походи Болеслава I були детально ретельно описані в «Анналах» Яна Длугоша. Автор сконструював концепцію, за якою руська кампанія Болеслава Хороброго трактувалась, як інкорпорація територій Русі. Ключовим компонентом цієї концепції, були, висвітлені, в не вельми приємних барвах, руські князі. Длугош навмисне увиразнив власний твір дидактичними сюжетами, які мали чітку ідеологічну мету – навчити бунтівну руську еліту покірності та вірності.

В працях Мацея Меховського та Марціна Бельського руські походи Болеслава I описані не так детально. Вони інтерпретовані, як одна з багатьох подій історії Королівства Польського, що також є заслугою «Анналів»

Длугоша, який першим інтегрував руські сюжети до наративу історії Корони Польської.

Праця М. Кромера, автора наративу ренесансної польської національної історії, на довго утвердила, сконструйований Длугошем образ переможної руської кампанії Болеслава I. Як показало наше дослідження, автор свідомо звертався до дидактичних сюжетів описаних в «Анналах» Длугоша, що було зумовлено політичним контекстом доби, легітимізувати права Королівства Польського на Волинські, Київські та Брацлавські землі, перед представниками еліти цих територій, напередодні Люблінського сейму 1569 р.

Список використаних джерел та літератури:

Опубліковані джерела:

1. О Болеславе первом // «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI – XIII вв. (Перевод и комментарии) / сост. Л.М. Попова, Н.И. Щавелева. М. 1987. С. 66-68.
2. Полное собрание русских летописей. Ипатьевская летопись. Спб. 1908. Т. II.
3. Полное собрание русских летописей. Лаврентьевская Летопись. Ленинград, 1926. Т. I.
4. Рочник Краковского капитула // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М., 1990. С. 148.
5. Рочник краткий // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М., 1990. С. 155.
6. Свентокшиский рочник древний // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М., 1990. С. 154.
7. Титмар Мерзебургский. Хроника. // Назаренко А. В. Немецкие латиноязычные источники IX-XI веков. М. 1993. С.134-137.
8. Хроника Галла Анонима // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М.: Наука, 1990. С. 43-49.
9. Хроника магистра Винцентия Кадлубка // Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М.: Наука, 1990. С. 86-97.
10. Bielski M. Kronika, tho iesth, Historya swiata na sześć wieków, a cztery Monairchie, rozdzielona z rozmaitych Historyków, tak w świętym piśmie krzescijanskim, żydowskim, iako y Pogańskim, wybierana y na Polski ięzyk wypisana dosthatheczniey niż pierwey, s przydanim wiele rzeczy nowych: Od początku świata, aż do tego roku, który się pisze 1564 s figurami ochędożnymi y własnymi. Drukowano w Krakowie u Mattheusza Siebeneychera. Krakow, 1564. Ksiegi osme. O Polskim Krolestwie. Kronika. Przedruk fotooffsetowa, Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1976. p. 333-426.

11. Cromeri M. De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Liber III. Basilea, 1555. p. 44-68.
12. Ioannis Dlugossii. Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber II // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). М.: Памятники исторической мысли, 2004. С. 81-103.
13. Maciej z Miechowa. Chronica Polonorum. Liber II. 1521. Reprodukacja fotooffsetowa, Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986. p. XXI-LIII.
14. Rocznik Traski // Bielowski A. Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejowe Polski. Lwów. 1872. T. 2. s. 826-861.

Статті та монографії:

1. Аристов В. Ю. Свод, сборник или хроника? (о характере древнерусских летописных памятников XI–XIII вв.) *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. Спб. 2013. №1. Январь-Июнь. С. 105-129.
2. Аристов В. Ю. Коли і як виник Початковий літописний звід. Український історичний журнал. Київ. 2015. Випуск 2. С. 149-162.
3. Аристов В. Ю. Любецька битва 1016 р. в ранньому літописанні (до дискусії навколо ідеї О. О. Шахматова). Український історичний журнал. 2013. Вип. 1. С. 147-164.
4. Гейштор А. Образ Руси в средневековой Польше. Культурные связи России и Польши. XI–XX вв. / ред. Щапов Я. Н. М., УРСС, 1998. С. 17-27.
5. Головка О. Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X - первой трети XIII вв. Київ. 1988. 136 с.
6. Головка О. Б. Участь польського князя Болеслава Першого «Хороброго» у міжкнязівській війні на Русі (літо – осінь 1018 р.). Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2018. Т. 28. С. 55-71
7. Грушевський М. Історія України-Руси. Львів, 1905. Т. 2. 633 с.
8. Затилюк Я.В. У витоків київського дискурсу: образ "ubi gloria" та уявлення про минуле Києва XVI - початку XVII ст. *Academia. Terra*

- Historiae. Студії на пошану Валерія Смолія. Кн. 2: Простори історика. Київ, 2020. С. 317-331.
9. Затилюк Я.В., Кириченко К.В. Повідомлення «Анналів» Яна Длугоша про коронацію Данила Романовича та їх походження. Ruthenica. Київ. 2016. Т. 13. С. 108-136.
  10. Карнаухов Д. В. «Русские» известия хроники Яна Длугоша в отечественной и польской историографии. Российско-польский исторический альманах. Ставрополь-Волгоград. 2012. Выпуск VI. С. 3-19.
  11. Карнаухов Д. В. История русских земель в польской хронографии конца XV – начала XVII в. Новосибирск, 2009. 232 с.
  12. Карнаухов Д.В. Концепции истории средневековой Руси в польской хронографии эпохи Возрождения. Новосибирск. 2010. 291 с.
  13. Клосс Б. М. Русские источники I – VI книг Анналов Длугоша. // Щавелева Н.И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). М. 2004. С. 34-52.
  14. Лимонов Ю. А. «Chronica Polonorum» и ее русские источники // Лимонов Ю. А. Культурные связи России с Европейскими странами в XV - XVII вв. Спб., «Наука». 1978. С. 110-149.
  15. Лимонов Ю. А. Русские летописи и польская историография XV–XVI вв. Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в. / ред. Рыбаков Б. А. М., «Наука» 1976. С. 157-165.
  16. Лимонов Ю. А. Ян Длугош и русские летописи // Лимонов Ю. А. Культурные связи России с Европейскими странами в XV - XVII вв. Спб. 1978. С. 6-97.
  17. Назаренко А. В. Титмар Мерзебургский. Хроника. // Назаренко А. В. Немецкие латиноязычные источники IX-XI веков. М. 1993. С. 131-205.
  18. Назаренко А.В. Святополк «Окаянный» или Ярослав «Мудрый»? Международный аспект борьбы Владимировичей за Киев (1015-1019 годы). // Назаренко А.В. Древняя Русь на международных путях:

- Междисциплинарные очерки культурных, торговых, политических связей IX- XII вв. М. 2001. С. 451-505.
- 19.Перфецький Е. Перемишльський літописний кодекс першої редакції в складі Хроніки Яна Длугоша. ЗНТШ. Львів. 1928. Т. 149. С. 31-83.
- 20.Франклин С., Шепард Дж. Мученики и наемники // Франклин С., Шепард Дж. Начало Руси. 750 – 1200. СПб. 2000. С. 290-329.
- 21.Шахматов А. А. Мистиша Свенельдичь и сказочные предки Владимира Святославича. // Шахматов А. А. Разыскания о древнейших русских летописных сводах. СПб. 1908. С. 340-378.
- 22.Щавелева Н. И. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I – VI). М., 2004. 494 с.
- 23.Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники. М. Наука, 1990. 210 с.
- 24.Benyskiewicz K. Czy Bolesław Chrobry dwukrotnie wyprawiał się przeciwko Jarosławowi Mądrymu? Interpretacja 65 rozdziału siódmej księgi Kroniki Thietmara. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2018. Т. 28. С. 219-234.
25. Bömelburg H.J. Polska myśl historyczna a humanistyczna historia narodowa (1500-1700). Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2011. 856 s.
- 26.Borek P. Wizja Sarmacji Europejskiej i Polski w dziełach Macieja Miechowity. Ziemia miechowska w dziejach Polski : dziedzictwo i perspektywy : sympozjum historyczno-kulturalne / red. A. Waśko. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2006. S 23-39.
27. Borzemski A. Kronika Miechowity: rozbiór krytyczny. Krakow, 1890. s. 3-18.
- 28.Poppe A. Spuścizna po Włodzimierzu Wielkim: walka o tron kijowski 1015-1019. Kwartalnik Historyczny Rocznik CII. 1995 nr. 3/4. s. 3-22.

29.Semkowicz A. Krytyczny rozbiór «Dziejów Polski» Jana Długosza (do roku 1384). Kraków. 1887. 407 s.